

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Республики Тыва
«Управление образования» администрации городского округа г.Ак-Довурак
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение средняя
общеобразовательная школа № 3 г. Ак-Довурака

РАССМОТРЕНО
Методическим
объединением учителей
английского и родного
языка и литературы
Кара-Сал /Кара-Сал С.Г./
Протокол № 1 от «24»
августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО
Заместителем
директора по УВР
Сарылар
/Сарылар Ч.Б./
Протокол № 4 от «25»
августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО
Директором МБОУ
СОШ № 3
Хомушсу
/Хомушсу М.Б./
Приказ 193/1 от «26»
августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родной (тувинский) язык»

для обучающихся 7 класса

на 2023-2024 учебный год

Ак-Довурак, 2023

Тайылбыр бижик

I. «Тыва дыл» эртемин өөрөнгенин түннелдери

Кол школаның (5-9 класстар) доозукчуларының тыва дылдың программазын шингээдип алгаш, чедип алыр **бот-тускайлаң түннелдеринге** дараазында чүүлдер хамааржыр:

- 1) кижиниң интеллектуалдыг болгаш чогаадыкчы салым-чаяанын база мөзү-бүдүш шынарларын сайзырадырынга төрөөн дылының чугулазын медресеп билири, уругларның билиг чедип алырынга ук дылдың ужур-утказын тодарадып, ону тыва чоннуң ыдыктыг, үнелиг эртинелериниң бирээзи деп билири;
- 2) тыва дылдың эстетиктиг үнелиг медресеп билири; төрөөн дылынга ынак болгаш ону хүндүлөп, ол дээш чоргаарланыры; ону национал культураның кезээ кылдыр билип, арыг эдилээри;
- 3) дылдың байлак сөс курлавырын болгаш грамматиктиг аргаларын бодунуң бодалдарын болгаш сагыш-сеткилин хостуг илередирде четче ажыглап шыдаары; бодунуң чугаа-домаан хайгаарап, сайзырадып, экижидеринче чүткүлдүг болуру.

Метапредметтиг түннелдеринге (предметтен дашкаар азы ооң-биле чергелештир билип алыр харылзашкак чүүлдери) дараазында чүүлдер хамааржыр (5-9, 10-11 класстарга):

- 1) Чугаа чорудулгазының бүгү-ле хевирлерин ажыглап билири:

Дыңнаары болгаш номчууру:

- бижимел болгаш аас медээниң утказын шын билип алыры (чугааның утказы, сөзүглелдин темазы, кол утказы; кол болгаш немелде медээ);
- аңгы-аңгы стильдерниң болгаш жанрларның сөзүглелдерин номчулганың янзы-бүрү хевирлеринге (сөзүглелден херек информацияны дилеп-тып номчууру (поисковый вид), чүгүртү азы улуг-каралап номчууру (просмотровый), таныжып номчууру (ознакомительный вид), шинчилел-сайгарылгалыг номчууру (изучающий вид)) таарыштыр ажыглап билири;
- аңгы-аңгы стильдерниң болгаш жанрларның сөзүглелдерин шын дыңнап билири; дыңнаарының янзы-бүрү хевирлерин (бир кижиниң тайылбыр чугаазындан болгаш аудио-, видеотехникадан сөзүглелдин кайы-бир кезээн шилип алгаш дыңнаары, сөзүглелдин кыска утказы-биле таныжары болгаш ону тодазы-биле дыңнаары) ажыглап билири;
- информация ап болур чүүлдерден, ооң иштинде өөредиглиг компакт-дискилерден, Интернет четкизинден; янзы-бүрү словарьлардан тайылбыр номнардан (справочниктер) болгаш электроннуг шыгжамырлардан медээлерни тып билири;
- бердинген темага материалдарны тып, системажыдып билири; херек медээлерни боду тып билири; медээлерни чаартып азы ол-ла хевээр дамчыдып билири;
- сөзүглелдерниң утка, стилистика талазы-биле онзагайларын болгаш ажыглаан аргаларының аайы-биле дүүштүрүп болгаш деңнеп билири;

Чугаалаары болгаш бижшири:

- кылыр дээн ажыл-херээниң сорулгаларын (хууда болгаш эштери-биле) тодазы-биле билип, кандыг-даа ажылды чурум аайы-биле кылып, чедип алган түннелдерин үнелеп, аас болгаш бижимел чугаага илередип билири;
- дыңнаан азы номчаан сөзүглелиниң утказын даалга езугаар дамчыдып (планны тургузуп, утказын чугаалап, допчулай бижип, үнелел берип) шыдаары;
- сөзүглелдин утказын, кымга хамаарыштырганын, чугааның байдалын барымдаалавышаан, аңгы-аңгы хевирлерге болгаш жанрларга тургузуп шыдаары;
- аас болгаш бижимел чугаага бодунуң бодалын хостуг илередири, сөзүглелдин тургузуунуң негелделерин сагыры (бодалының ужур-уткалыын, дес-дараалашкаан, харылзаалыын,

темага дүүшкээн дээш о.ө.); номчаан, дыңнаан, көргөн чүүлдеринге бодунуң хамаарылгазын шын илередири;

- монологтуң янзы-бүрү хевирлерин (тоожуушкун, чурумал, угаап бодааныышкын болгаш оларны холуй); диалогтуң янзы-бүрү хевирлерин: (хүндүлел аянын илередир диалог (этикетный диалог), айтырыг-харыы (диалог-расспрос), чугаалажып оорар кижизин чугаа чорударынче кыйгылары (диалог-побуждение), өске кижибиле бодал солчуру (диалог-обмен мнениями) дээш о.ө.) ажыглап билири;
- амгы тыва литературлуг дылда шын адалганың, лексиканың, грамматиканың кол нормаларын, стиль нормаларын херек кырында ажыглап билири; бижимел чугаага шын бижилгениң, пунктуацияның кол дүрүмнерин сагыыры;
- чугаа этикединиң нормаларын хажытпайн, чугаага киржип шыдаары; чугаа үезинде арын-шырайын болгаш шимчээшкиннерин эптиг болгаш шын алдынары;
- хүн бүрүде өөренип азы ажыл кылып турар үезинде бодунуң чугаазын хайгаарап билири; чугааның утказының болгаш шын ажыглалының аайы-биле бодунуң дылын үнелеп билири; дылында грамматиктиг болгаш чугаа частырыгларын тып болгаш эдип билири; бодунуң тургусканы сөзүглелин хоюглап азы эдип, өскерттип, делгередип билири;
- бодунуң үежилериниң мурнунга улуг эвес дыңнадыг, илеткелди кылып, рефераттың утказын дамчыдып билири; маргылдаалыг, чидиг айтырыгларны бадыткалдарга даянмышаан, шийтпирлеп билири;

2) алган билиглерин, мергежилдерин, чаңчылдарын хүн бүрүде амыдыралга ажыглап билири; төрөөн дылды өске эртемнерге билиг чедип алырының кол чепсээ кылдыр шын ажыглаары; ону өске-даа эртемнерде (даштыкы дыл, орус дыл болгаш чогаал дээш о.ө) дылдың аргаларын сайгарарыңга ажыглап билири;

3) долгандыр турар улус-биле харылзажып, кандыг-бир ажылды кылып тура, маргылдаалыг, чидиг айтырыглар шийтпирлээрде, эптиг чугаалажып, харылзажып билири; амыдыралчы болгаш ажыл-агыйжы чугаа үезинде чугаа культуразының негелделерин сагыыры.

Метапредметтиг түннелдеринге (предметтен дашкаар азы ооң-биле чергелештир билип алыр харылзашкак чүүлдери) дараазында чүүлдер хамааржыр (5-9, 10-11 класстарга):

1) Чугаа чорудулгазының бүгү-ле хевирлерин ажыглап билири:

Дыңнаары болгаш номчууру:

- бижимел болгаш аас медээниң утказын шын билип алыры (чугааның утказы, сөзүглелдин темазы, кол утказы; кол болгаш немелде медээ);
- аңгы-аңгы стильдерниң болгаш жанрларның сөзүглелдерин номчулганың янзы-бүрү хевирлеринге (сөзүглелден херек информацияны дилеп-тып номчууру (поисковый вид), чүгүртү азы улуг-каралап номчууру (просмотровый), таныжып номчууру (ознакомительный вид), шинчилел-сайгарылгалыг номчууру (изучающий вид)) таарыштыр ажыглап билири;
- аңгы-аңгы стильдерниң болгаш жанрларның сөзүглелдерин шын дыңнап билири; дыңнаарының янзы-бүрү хевирлерин (бир кижиниң тайылбыр чугаазындан болгаш аудио-, видеотехникадан сөзүглелдин кайы-бир кезээн шилип алгаш дыңнаары, сөзүглелдин кыска утказы-биле таныжары болгаш ону тодазы-биле дыңнаары) ажыглап билири;
- информация ап болур чүүлдерден, ооң иштинде өөредиглиг компакт-дискилерден, Интернет четкизинден; янзы-бүрү словарьлардан тайылбыр номнардан (справочниктер) болгаш электроннуг шыгжамырлардан медээлерни тып билири;
- бердинген темага материалдарны тып, системажыдып билири; херек медээлерни боду тып билири; медээлерни чаартып азы ол-ла хевээр дамчыдып билири;

- сөзүглелдерниң утка, стилистика талазы-биле онзагайларын болгаш ажыглаан аргаларының аайы-биле дүүштүрүп болгаш деңнеп билири;

Чугаалаары болгаш бижжири:

- кылыр дээн ажыл-херээниң сорулгаларын (хууда болгаш эштери-биле) тодазы-биле билип, кандыг-даа ажылды чурум аайы-биле кылып, чедип алган түңнелдерин үнелеп, аас болгаш бижимел чугаага илередип билири;
- дыңнаан азы номчаан сөзүглелиниң утказын даалга езугаар дамчыдып (панны тургузуп, утказын чугаалап, допчулай бижип, үнелел берип) шыдаары;
- сөзүглелдин утказын, кымга хамаарыштырганын, чугааның байдалын барымдаалавышаан, аңгы-аңгы хевирлерге болгаш жанрларга тургузуп шыдаары;
- аас болгаш бижимел чугаага бодунуң бодалын хостуг илередири, сөзүглелдин тургузуунуң негелделерин сагыыры (бодалының ужур-уткалыын, дес-дараалашкаан, харылзаалыын, темага дүүшкээн дээш о.ө.); номчаан, дыңнаан, көргөн чүүлдеринге бодунуң хамаарылгазын шын илередири;
- монологтуң янзы-бүрү хевирлерин (тоожуушкун, чурумал, угаап боданыышкын болгаш оларны холуй); диалогтуң янзы-бүрү хевирлерин: (хүндүлел аянын илередир диалог (этикетный диалог), айтырыг-хары (диалог-расспрос), чугаалажып олар кижизин чугаа чорударынче кыйгылары (диалог-побуждение), өске кижиле биле бодал солчуру (диалог-обмен мнениями) дээш о.ө.) ажыглап билири;
- амгы тыва литературлуг дылда шын адалганың, лексиканың, грамматиканың кол нормаларын, стиль нормаларын херек кырында ажыглап билири; бижимел чугаага шын бижилгениң, пунктуацияның кол дүрүмнерин сагыыры;
- чугаа этикединиң нормаларын хажытпайн, чугаага киржип шыдаары; чугаа үезинде арын-шырайын болгаш шимчээшкннерин эптиг болгаш шын алдынары;
- хүн бүрүде өөренип азы ажыл кылып турар үезинде бодунуң чугаазын хайгаарап билири; чугааның утказының болгаш шын ажыглалының аайы-биле бодунуң дылын үнелеп билири; дылында грамматиктиг болгаш чугаа частырыгларын тып болгаш эдип билири; бодунуң тургусканы сөзүглелин хоюглап азы эдип, өскерттип, делгередиб билири;
- бодунуң үежилериниң мурнунга улуг эвес дыңнадыг, илеткелди кылып, рефераттың утказын дамчыдып билири; маргылдаалыг, чидиг айтырыгларны бадыткалдарга даянмышаан, шийтпирлеп билири;

2) алган билиглерин, мергежилдерин, чаңчылдарын хүн бүрүде амыдыралга ажыглап билири; төрөөн дылды өске эртемнерге билиг чедип алырының кол чепсээ кылдыр шын ажыглаары; ону өске-даа эртемнерде (даштыкы дыл, орус дыл болгаш чогаал дээш о.ө) дылдың аргаларын сайгарарына ажыглап билири;

3) долгандыр турар улус-биле харылзажып, кандыг-бир ажылды кылып тура, маргылдаалыг, чидиг айтырыглар шийтпирлээрде, эптиг чугаалажып, харылзажып билири; амыдыралчы болгаш ажыл-агыйжы чугаа үезинде чугаа культуразының негелделерин сагыыры.

Тыва дылды 7-ги класска өөреткеш, чедип алыр планнаттынган предметтиг

түннелдер

Адыры	Чедип алыр түннели
Сөзүглел	<p>- Сөзүглел дугайында билиг, сөзүглелдин кол демдектери (кезектериниң тема болгаш тургузуг талазы-биле чаңгыс аай болуру; кезектерниң грамматика талазы-биле харылзаалыгы (дес-дараалашкак, чергелешкек), утка талазы-биле чаңгыс аай болуру, төнгөн уткалыгы). Сөзүглелдин темазын, кол утказын тодарадып тургузары.</p> <p>- Сөзүглелдин тургузуу, планы. Абзацтың сөзүглелдин кезектеринге чардынар аргазы болуру. Сөзүглелдин микротемазы (кыска темаларга чардынганы), кезектериниң болгаш ооң иштинде домактарның харылзашкаа.</p> <p>- Сөзүглелдин утказын дамчыдар хевирлери: планын тургузары, допчулай бижири, аннотация.</p> <p>- Сөзүглелдин темазын, утказын, тургузуун, утка болгаш хүлээлгезиниң аайы-биле янзызын тодарадыры. Сөзүглелдин планын тургузары. Сөзүглелдин утказының, домактарның харылзажыр аргаларының аайы-биле уткалыг кезектерин тодарадып тургузары.</p>
Дыл дугайында ниити билиглер	<p>- Кижиниң амыдыралында харылзажырының чаңчыл-мергежилдериниң чугулазын, ниитилел болгаш күрүне амыдыралында, делегейде тыва дылдың ужур-дузазын медресеп билири.</p>
<p>Дыл талазы-биле компетенцияның (дыл болгаш дыл эртеминге хамаарышкан айтырыгларны ыяк билири) хевирлеттинерин хандырып турар утказы:</p> <p>Фонетика болгаш орфоэпия</p>	<p>- Фонетиканың дыл эртеминиң бир кезээ болуру.</p> <p>Үн – дылдың эң бичии кезии. Ажык болгаш ажык эвес үннерниң ылгалы. Ажык үннер, оларның бөлүктери. Ажык үннерниң аяннажылгазы. Ажык эвес үннер, оларның бөлүктери. Ажык эвес үннерниң сөс иштинге каттыжып эптежири база солчуру.</p> <p>Фонетиктиг транскрипцияның демдектери. Слог. Ударение. Фонетиканың тускай аян кириер аргалары (ударение, пауза, интонация).</p> <p>Орфоэпияның дыл эртеминиң бир кезээ болуру. Тыва дылдың ажык болгаш ажык эвес үннерин шын адаарының дүрүмнери.</p> <p>- Сөс иштинде үннүң утка ылгаар шынарларын медресеп билири. Кыска, узун, өк-биле адаар ажык үннерни; кадыг болгаш чымчак ажык үннерни; ыткыр, дүлей ажык эвес үннерни; кошкак, күштүг, аяар ажык эвес үннерни аңгылаары. Транскрипция дузазы-биле үннерниң адаарының болгаш бижириниң онзагайларын тайылбырлаары. Сөстүң фонетиктиг сайгарылгазын кылыры.</p> <p>- Чугаа үезинде болу бээр үн өскерилгелерин литературлуг нормага дүүштүр адаары. Шын адалганың дүрүмнеринге хамаарыштыр бодунуң болгаш өске кижиниң чугаазын үнелээри.</p> <p>- Фонетика болгаш шын адалганың дугайында билиглер болгаш мергежилдерин бодунуң чугаазынга херек кырында ажыглаары.</p> <p>- Чечен чогаалга фонетиканың элементилерин шын ажыглаанын хайгаараары.</p>
Графика	<p>- Графиканың дыл эртеминиң бир кезээ болуру. Ниитилелдин амыдыралында бижиктиң ужур-дузазы. Бижиктиң хевирлери.</p> <p>- Алфавит. Тыва алфавиттиң кыска төөгүзү. Амгы тыва алфавиттиң тургузуу. Үннер болгаш үжүктөрниң сан талазы-биле дүгжүп база дүүшпейн баары. Узун болгаш өк-биле адаар ажык үннерни, дакпырлап</p>

	<p>бижиир ажык эвес үннерни бижикке демдеглээри. Улуг болгаш бичии үжүктөрни демдеглээри.</p> <p>- Кижини төрөлгөтөнүн амыдыралынын төөгүзүнгө бижииктин уjur-дузанын медереп билири. Сөстүн үн болгаш үжүк тургузуун тодарадыры. Алфавитти словарьлардан, тайылбыр номнардан, энциклопедиялардан, SMS-чагаалардан медээ база мобилдиг телефондан долгаар дээн кижизинин адын (адресатты) дилээрде, ажыглаары.</p>
Сөс тургузуу. Сөс чогаадылгазы.	<p>- Морфемиканын дыл эртеминин бир кезээ болуру. Морфема (сөстүн уткалыг кезектери) – дылдын кезии (единицазы) болуру. Тыва дылда сөстөрнүн тургузуу болгаш кезектери, оларнын хевирлери.</p> <p>- Өскертилге кожумаа – сөстүн грамматиктиг хевирин өскерттир кезээ.</p> <p>- Чогаадылга кожумаа – сөстүн утказынга чаа утка кирип, сөс чогаадыр кезээ.</p> <p>- Дазыл. Төрөл сөстөр.</p> <p>- Дазылда дүлей үннернин быткыр хевирин биле солчуру.</p> <p>- Кожумактарнын вариантылыг болуру.</p> <p>- Сөс чогаадылгазынын дыл эртеминин бир кезээ болуру. Эге дөс болгаш сөс тургузар кожумактар.</p> <p>- Сөс чогаадылгазынын кол аргалары: чогаадылга кожумактарынын дузаны-биле чаа сөстөрнүн тургустунары; ийи болгаш оон хөй дазылдарнын катгышканындан болгаш тудушканындан чаа сөстөрнүн тыптыры; хураангайлаан арга.</p> <p>- Чугаа кезектеринин тургустунарынын онзагайлары.</p> <p>- Сөс чогаадылгазынын кол аргаларын чечен чогаалда ажыглаанын хайгаараары.</p> <p>- Морфемаларнын чүгө сөстүн уткалыг кезээ болурун медереп билири. Сөсте кезектернин лексиктиг, грамматиктиг, сөс чогаадыр уjur-дузанын билири. Сөстү утказынын болгаш чогаадылгазынын аайы-биле кезектерге чарары. Сөс чогаадылгазынын кол аргаларын тодарадып, оларны чижектерге бадыткаары. Сөстүн тургузуунун болгаш чогаадылгазынын аайы-биле сайгарылгазын кылыры.</p> <p>- Сөс тургузуунга болгаш сөс чогаадылгазынга алган билиглерин шын бижилгеге ажыглаары.</p> <p>- Чечен чогаалда сөс чогаадылгазынын аргаларын хайгаараары.</p>
Лексикология болгаш фразеология	<p>- Лексикологиянын дыл эртеминин кезээ болуру. Сөс – дылдын эн чугула кезии (единицазы). Сөстүн кижинин бодалдары, сагыш-сеткилин илерединге уjur-дузаны. Кижинин сөс курлавыры оон интеллектуалдыг болгаш чугаазынын сайзыраңгайынын деңнелинин көргүзүү болуру.</p> <p>- Сөстүн лексиктиг болгаш грамматиктиг утказы. Чаңгыс болгаш хөй уткалыг сөстөр; сөстүн дорт, доора болгаш көжүргөн утказы. Тыва дылдын лексиказынын кол темалыг бөлүктери. Тыва дылдын тайылбыр словары.</p> <p>- Синонимнер, антонимнер, омонимнер болгаш оларнын янзылары.</p> <p>- Янзы-бүрү хевирнин словарьларын (тайылбыр, фразеологтук словарьлар, очулга, терминер словарьлары) херек медээни тып, шилип билири болгаш янзы-бүрү ажил-агыйнын кайы-даа адырынга шын ажыглаары.</p>
Морфология	<p>- Морфологиянын грамматиканын бир кезээ болуру.</p> <p>- Тыва дылда сөстөрни лексика-грамматиктиг бөлүктөргө чарары, оон барымдаалары.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - Тускай чугаа кезектери. Чүве ады, демдек ады, сан ады, ат орну, кылыг сөзү (болгаш ооң грамматиктиг хевирлери), наречиениң грамматиктиг утказы, морфологтуг, синтаксистиг демдектери. - Грамматиктиг, морфологтуг демдектеринден болгаш синтаксистиг ролюндан чугаа кезектерин танып билири. Чугаа кезектериниң морфологтуг сайгарылгазын кылыры. Тыва литературлуг дылдың нормаларына дүүштүр чугаа кезектерин шын ажыглаары. - Морфология талазы-биле билиглерин болгаш кылып билир чүүлдерин херек кырында шын бижилгеге ажыглаары.
Синтаксис	<ul style="list-style-type: none"> - Синтаксистиг грамматиканың кезээ болуру. Сөс каттыжышкыны болгаш домактың синтаксистиг кезии болуру. - Сөс каттыжышкынарны, оларның бөлүктери. Сөс каттыжышкынында сөстөргө холбажыр аргалары: башкарылга, хамааржылга, каттыжылга. - Домак. Сорулгазының болгаш утка-аянының аайы-биле домактарның хевирлери. Домактың грамматиктиг ооргазы, чугула болгаш ийи черге кезигүннери, оларның илереттинери. Тааржылга холбаазы. Домактарның тургузуунуң аайы-биле янзылары: ийи чугула кезигүннүг болгаш чаңгыс чугула кезигүннүг, делгеренгей болгаш делгеренгей эвес, нарынчыттынган болгаш нарынчыттынмаан, нарын. - Бөдүүн болгаш нарын домактарны ылгаары.
Чугаа культуразы	<ul style="list-style-type: none"> - Чугаа культуразының дыл эртеминиң кезээ болуру. Дылдың нормалары болгаш ооң хүлээлгелери. Тыва литературлуг дылдың кол нормалары: шын адалга, лексиктиг, грамматиктиг, стилистиктиг, шын бижилге. - Тыва дылдың словарьларының (очулга словарьлары, тайылбыр словарь, орфографтыг словарь...) тыва литературлуг дылдың нормаларын шингээди алырына уjur-дузазы. - Тыва литературлуг дылдың кол нормаларын шингээдири болгаш оларны аас болгаш бижимел чугаага сагыыры. Бодунуң чугаалаан чүүлүн эди билири. Тыва дылдың словарьлары-биле ажылдаары, оларны ажыглаары.
Шын бижилге (орфография) болгаш пунктуация	<ul style="list-style-type: none"> - Орфография дугайында билиг. Тыва дылда эң-не нептеренгей орфограммалар дугайында. - Сөстөргө кожумактарны шын бжири. - Т-Д, П-Б деп үннерниң үжүктөрүн шын бжири. - Ъ болгаш ь демдектерни шын бжири. - Тудуштур, дефистеп болгаш аңгы бжиир дөстөрни шын бжири. - Улуг болгаш бичии үжүктөрни ажыглаары. - Бижик демдектери болгаш оларның хүлээлгелери. - Домактың төнчүзүңгө бижик демдектери. - Орфографтыг болгаш пунктуастыг дүрүмнерни шингээдири. Бижимел чугаага кол орфографтыг болгаш пунктуастыг дүрүмнерни сагыыры. Сөстүң шын бижилгезин тодарадырда, сөс тургузуунга болгаш фонетиктиг, морфологтуг сайгарылгаларга даяныры. Домакка бижик демдектерин салырда, грамматиканың дүрүмнерин болгаш үн аянын сагыыры. - Орфографтыг болгаш пунктуастыг бергедээшкиннерни шиитпирлээрде, шын бижилгениң орфографтыг словарьны болгаш тайылбыр номнарны ажыглаары.
Культура талазы-биле	<ul style="list-style-type: none"> - Дылда чоннуң культуразы болгаш төөгүзүнүң илереттингени. Тыва эвилең-ээлдек чугааның дүрүмнери (этикеди).

<p>компетенцияның (төрээн дылдың культура-төөгүлүг айтырыглар-биле харылзаалыын ыяк билири) хевирлеттинерин хандырып турар утказы: Дыл болгаш культура</p>	<p>- Тыва улустун аас чогаалында, чечен чогаалында болгаш төөгү талазы-биле сөзүглелдерде дылдың национал-культурлуг ужур-утказы сиңниккенин тодарадыры; дылдың словарьлары-биле (тайылбыр, очулга словари дээш о.ө.) оларның утказын тайылбырлаары.</p> <p>- Тываның төөгүлүг болгаш культурлуг чаңчылдарын көргүскен чамдык сөстөрнүң болгаш чугааларның тывылган төөгүзүнүн дугайында дыңнадыгларны белеткээрде, тайылбыр словарьларны болгаш өске-даа тайылбыр номнарны ажыглаары.</p> <p>- Тыва чугааның дүрүмнерин өөрөдилгениң ажил-чорудулгазынга болгаш амыдыралга чөптүг ажыглаары.</p>
---	---

II. Тыва дыл эртемнинин утказы (өөредилгени организаастаарынын аргалары болгаш кичээлдернин хевирлери.)

Тыва дыл кандыг-даа билиглерни чедип алырының кол аргазы болбушаан, оон-даа соңгаар мергежил-чаңчылдарын сиңгээдип алырынга салдарлыг. Өске улус-биле харылзажып билири, тодаргай түңнелдерни чедип ап шыдаары, хөй ниитичи болгаш шилип алган мергежилиниң талазы-биле бедик идепкейжизи дээрге-ле херек кырында амыдыралдың бүгү-ле адырларында, ниитилелде болгаш делегейде болуп турар өскерилгелерге таарыштыр бодун ап чаңчыкканын илередир кижиниң шынарлары болур. Төрээн дылын сиңгээдип алыры – өөреникчилерге өске эртемнерни чедиишкинниг билип алырының, долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус дугайында билиглерин калбартырының, өгбелериниң байлак дуржулгазын ажыглап билириниң база чаагай мөзү-бүдүш, сүзүктериниң хевирлеттинериниң үндезини болур.

Бердинген программада тыва дыл курузунун өөреникчилерниң коммуникативтиг болгаш дыл, культура талазы-биле компетенцияларының хевирлеттинип тургустунарынга ужур-дузалыг *үш уткалыг шугумнарын* айыткан:

- Коммуникативтиг компетенцияның (харылзажылганың айтырыгларын ыяк билирин) хевирлеттинерин хандырып турар утказы;
- Дыл талазы-биле компетенцияның (дыл болгаш дыл эртеминге хамаарышкан айтырыгларны ыяк билири) хевирлеттинерин хандырып турар утказы;
- Культура талазы-биле компетенцияның (төрээн дылдың культура-төөгүлүг айтырыглар-биле харылзаалыын ыяк билири) хевирлеттинерин хандырып турар утказы;

Бир дугаар уткалыг шугум чугаа чорударының мергежил-чаңчылдарының чайгаар хевирлеттинеринге салдарлыг «Чугаа болгаш чугаа чорудары», «Чугаа чорудулгазы», «Сөзүглел», «Дылдың ажыглалының аайы-биле хевирлери» деп кезектерден тургустунган. Оларны өөрөнген соонда, уругларның улус-биле харылзажырының мергежил-чаңчылдары ала чайгаар хевирлеттинип, сайзырап кээр;

Ийи дугаар уткалыг шугумда дылдың тургузуун болгаш дылдың кезиктериниң ажыглалының онзагайларын көргүскен «Дыл дугайында ниити билиглер», «Фонетика болгаш орфоэпия», «Графика», «Лексикология болгаш фразеология», «Морфемика болгаш сөс чогаадылгазы», «Морфология», «Синтаксис», «Чугаа культуразы», «Орфография болгаш пунктуация» деп кезектер кирип турар;

Үш дугаар уткалыг шугумда төрээн дылдың тыва улустун төөгү болгаш культура-биле харылзаазын көргүзүп турар «Дыл болгаш культура» деп кезек кирип турар.

Көрдүнген уткалыг шугумнар аразында чардынмас харылзаалыг болгаш демнежилгелиг. Курстун кезек бүрүзүн сайгарып көргөш, өөреникчилер чүгле херек билиглерни, эң-не

чугула мергежилдер болгаш чаңчылдарны шингээдип алыр эвес, чугаа чорударының аргаларын улам делгемчидер, чугаалажырының аңгы-аңгы чаңчыл-мергежилдерин сайзырадыр болгаш төрөөн дыл дээрге катаптаттынмас национал-культурлуг болуушкун деп билип алыр. Ынчангаш курстуң кезектериниң дес-дараалашкаан болгаш өөрөдир шактарның хемчээлин чижеглей берген.

III. Календарь-тематиктиг планнаашкын. 7 класс (102 шак)

№	Кичээлдин темазы	Шак	Ай, хуну		Бажыңга онаалга	Капсы-рылга
			план-биле	факт		
1	Кирилде кичээл. Тыва дыл болгаш өске дылдар.	1	04.09		Мергежилге 5 аас-биле	
2	Лексика, сөс чогаадылгазы болгаш орфография.	1	04.09		Мергежилге 9	
3	Мергежил сөстери, терминнер, фразеологизмнер	1	08.09		Мергежилге 10	
4	Сөс чогаадылгазы. Сөстөрнин тыптыр аргалары	1	11.09		Сөстөрниң морфемниг сайгарылгазы	
5	Хурааңгай сөстөрниң кожумактарын шын бижири.	1	11.09		солуннардан хурааңгай сөстөр ушта бижиир.	
6	Морфология болгаш орфография. Ат орну	1	15.09		чогаадыгны чедир бижиир: Бистин өг-бүлевис	
7	Ат орнунуң бөлүктери.	1	18.09		Сөзүглел-биле ажыл	
8	Кылыг сөзү, деепричастие	1	18.09		Мергежилге 17	
9	Причастие, наклонение хевирлери	1	22.09		Чогаал сөзүглелинден ушта бижилге	
10	Наречиелерниң бөлүктери болгаш оларны шын бижири	1	25.09		чогаал сөзүглелинден ушта бижилгелер	
11	ЧС. Диктант «Суг бажы дагыыры»	1	25.09		сөзүглелден пунктограм	

					малар тывар, тайылбыр- лаар	
12	Частырыглар-биле ажыл	1	29.09		Өөрөнгөн темаларны катаптаар	
13	Дузалаал чугаа кезектери. Эвилелдер. Аян сөстери. Оларны шын бижири	1	02.10		Мергежилге 22	
14	ЧС. Чурук-биле ажыл	1	02.10		Чуруп алган чуруунга чогаадыг бижиир	
15	ЧС. Хыналда ажыл. (Морфология болгаш орфография)	1	06.10		чогаал сөзүглелин- ден ушта бижилгелер кылыр	
16	Сөс каттыжышкыны. Сөс каттыжышкынының сөстен болгаш домактан ылгалы.	1	09.10		Мергежилге 27	
17- 18	Сөс каттыжышкыннарының тургузуу болгаш грамматиктиг уткалары.	2	09.10 13.10		сөзүглелден ушта бижилгелер кылыр, модель аайы-биле с/к сайгарар.	
19	Сөс каттыжышкыннарында болгаш домакта сөстөрнүң холбаазы.	1	16.10		Мергежилге 36	
20	Каттыжылга холбаазы.	1	16.10		Мергежилге 39	
21	Башкарылга холбаазы.	1	20.10		Мергежилге 40	
22	Хамааржылга холбаазы.	1	23.10		Мергежилге	

					41	
23	ЧС. Хыналда диктант «Караңгы дүне»	1	23.10		Мергежилге 42	
24	Частырыглар-биле ажыл	1	27.10		ар. 180-де айтырыгларга бижимел харыылаар	
25	Тааржылга холбаазы	1	06.11		Чогаадыг Экскурсия-лап чораанывыс.	
26	Катаптаашкын.	1	06.11		Мергежилге 44	
27	Домак. Домактың тургузуу болгаш грамматиктиг утказы.	1	10.11		Мергежилге 47	
28	Ийи чугула кезигүннүг домактар. Домактың чугула кезигүннери. Кол сөс биле сөглекчиниң аразында тааржылга.	1	13.11		Мергежилге 53	
29	Кол сөстүң илереттинери	1	13.11		Мергежилге 61	
30	Кол сөстүң көргүзүкчүлери.	1	17.11		Мергежилге 65	
31	Сөглекчиниң илереттинери	1	20.11		Мергежилге 71	
32	Кылыг сөстүг бөдүүн болгаш составтыг сөглекчилер	1	20.11		Мергежилге 76	
33	Ат сөстүг составтыг сөглекчилер	1	24.11		Мергежилге 80	
34	Практиктиг кичээл. Сөглекчилерниң хевирлери	1	27.11		кыска чугаа чогаадыр	
35	Кол сөс биле сөглекчиниң аразында тире	1	27.11		Мергежилге 86, 87	

36	Сөглекчинин составында модальдыг состер	1	01.12		кыска чугаа чогаадыр	
37	Кол сөс, сөглекчиге катаптаашкын	1	04.12		Домактар чогаадыр, сайгарар	
38	ЧС. Хыналда ажыл.(Домактың тургузуу болгаш грамматиктиг уткалары.)	1	04.12		чогаал сөзүглелин- ден ушта бижилгелер кылыр	
39	Домактың ийиги черге кежигүннери.	1	08.12		карточка кылыр, схе- ма езугаар домактар чогаадыр	
40	Немелде	1	11.12		Мергежилге 103	
41	Тодарадылга	1	11.12		П-18, М-108, 109.	
42	Капсырылга	1	15.12		Мергежилге 113	
43	ЧС. Хыналда ажыл. (Домактың ийиги черге кежигүннери).	1	18.12		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаар.	
44	Байдалдар. Оларның утка аайы- биле бөлүктери: үенин, туруштун, чылдагааннын, сорулганын, кылдыныг аргазынын байдалдары. Башкынын куш- ажылынын чурумалы.	1	18.12		П-19, М-112, 113	
45	Деңнелгелиг бөлүглел болгаш аңаа биче сек салыры.	1	22.12		сөзүглелден байдалдар- ны ушта бижиир, бөлүүн тодарадыр.	

46	Деңнелгелиг бөлүглел, аңаа биче сек салыры. Домактың ийиги черге кежигүннери	1	25.12		П-21, М-124	
47	ЧС. Хыналда диктант (Домактың ийиги черге кежигүннери).	1	25.12		Сөзүглелден деңнелгелиг бөлүглелдер лиг домактарны ушта бижиир.	
48	Частырыглар-биле ажыл.	1	29.12		Мергежилге 125	
49	Чаңгыс чугула кежигүннүг домактар. Чаңгыс чугула кежигүннүг домактар дугайында ниити билиг.	1	12.01		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаар.	
50	Тодаргай арынныг домак.	1	15.01		Мергежилге 135	
51	Тодаргай эвес арынныг домак.	1	15.01		Мергежилге 140	
52	Арын чок домактар	1	19.01		Чаңгыс чугула кежигүннүг домактар чогаадыр.	
53	Ат домактары	1	22.01		Домактар-ның синтаксистиг сайгарылгазы. М-153	
54	ИЧК, ЧЧК домактар-биле тараажының куш-ажылынын чурумалы.	1	22.01		М-147, 148	
55	ЧС. Хыналда ажыл. (Чаңгыс чугула кежигүннүг домактар)	1	26.01		М-151, 154	

56	Долу болгаш долу эвес домактар. Долу болгаш долу эвес домактар дугайында билиг.	1	29.01		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаар.	
57	Домак состер.	1	29.01		П-27, М-159	
58	Эдертиг.	1	02.02		Мергежилге 162	
59	Частырыглар-биле ажыл.	1	05.02		Мергежилге 163	
60-61	Чангыс аймак кежигүннерлиг домактар. Чангыс аймак кежигүннерлиг домактар дугайында билиг.	2	05.02 09.02		Долу болгаш долу эвес домактарны ажыглап «Шагаа келди, чолукшуулу» деп темага мини-чогаадыг бижиир. Мергежилге 169	
62	Каттыштырар аялга (интонация), дузазы-биле холбашкан чаңгыс аймак кежигүннер	1	12.02		Мергежилге 176	
63-64	Эвилелдер дузазы-биле холбашкан чаңгыс аймак кежигүннер	2	12.02 16.02		П-30, М-183, 187	
65	Эвилелдер дузазы-биле холбашкан чаңгыс аймак кежигүннер. Бердинген сөзүглелде үн доктаашкынарнын кылып, логиктиг ударениелиг сөстөрни ылгап, аянын номчууру.	1	19.02		Сөзүглел-биле ажыл.	
66	ЧС. Онаалгалыг диктант.	1	19.02		М-186	
67	Частырыглар-биле ажыл	1	26.02		Дүрүмнерни катаптаар	

68	Чаңгыс аймак болгаш чангыс аймак эвес тодарадылгалар	1	26.02		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаар.	
69	Чаңгыс аймак кежигүннерниң түңнекчи сөстери	1	01.03		П-32, М-191, 192	
70	Домактың ЧАК-ге катаптаашкын «Авамнын ажылы» деп темага улуг эвес хемчээлдиг харылзаалыг чугаа тургузар.	1	04.03		М-196, 197	
71	ЧС. Хыналда ажыл. (Чаңгыс аймак кежигүннер).	1	04.03		Домактар тургузар.	
72	Адалгаларлыг, кирилде сөстерлиг болгаш кирилде домактарлыг домактар.	1	11.03		Чуруктан сөзүглел тургузар.	
73-74	Адалга	2	11.03 15.03		Мергежилге 203	
75	Адалгаларлыг, кирилде сөстерлиг болгаш кирилде домактарлыг домактар. Студент акы-угбазынче чагаа бижири.	1	18.03		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаар.	
76	ЧС. Хыналда диктант.	1	18.03		М-203, 204	
77	Частырыглар-биле ажыл.	1	22.03		Кирилде сөстерлиг, домактарлыг домактар чогаалдардан ушта бижиир.	
78-79	Кирилде сөстер болгаш кирилде домактар	2	01.04 01.04		Мергежилге 209,211	
80	Чыл дургузунда өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары. Сөс каттыжыышкыны болгаш домак.	1	05.04		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаар.	

81	Чугааның сорулгазының аайы-биле домактарның хевирлери	1	08.04		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаар.	
82	Домактың чугула кежигүннери.	1	08.04		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаар.	
83	Кол сөстүң илереттинери.	1	12.04		М-217	
84	ЧС. Хыналда ажыл. (Домак)	1	15.04		М-225	
85	Ийи чугула кежигүннүг домактар	1	15.04		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаары	
86	Немелде.	1	19.04		Сөзүглел- биле ажыл.	
87	Тодарадылга.	1	22.04		Ийи чугула кежигүннүг домактар чогаадыр.	
88	ЧС. Диктант.	1	22.04		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаары	
89	Частырыглар-биле ажыл.	1	26.04		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаары	
90	Капсырылга.	1	29.04		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаары	
91	Байдалдар.	1	29.04		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаары	

92	Чаңгыс аймак кежигүннерге бижик демдектери.	1	03.05		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаары	
93	Тодаргай арынныг домак.	1	06.05		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаары	
94	Тодаргай эвес арынныг домак.	1	06.05		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаары	
95	Арын чок домактар.	1	10.05		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаары	
96	Хыналда тест.	1	13.05		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаары	
97	Бот ажыл.	1	13.05		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаары	
98	Домак сөстөр.	1	17.05		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаары	
99	Адалгалар болгаш кирилде сөстөр, домактар	1	20.05		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаары	
100	Түңнел кичээл.	1	20.05		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаары	
101	Хыналда диктант.	1	24.05		Өөренип эрткен	

					чүүлдерин катаптаары	
102	Частырыглар-биле ажыл.	1	27.05		Өөренип эрткен чүүлдерин катаптаары	

1	...	1	10.00	...
2	...	1	10.00	...
3	...	1	10.00	...
4	...	1	10.00	...
5	...	1	10.00	...
6	...	1	10.00	...
7	...	1	10.00	...
8	...	1	10.00	...
9	...	1	10.00	...
10	...	1	10.00	...
11	...	1	10.00	...
12	...	1	10.00	...
13	...	1	10.00	...
14	...	1	10.00	...
15	...	1	10.00	...
16	...	1	10.00	...
17	...	1	10.00	...
18	...	1	10.00	...
19	...	1	10.00	...
20	...	1	10.00	...
21	...	1	10.00	...
22	...	1	10.00	...
23	...	1	10.00	...
24	...	1	10.00	...
25	...	1	10.00	...
26	...	1	10.00	...
27	...	1	10.00	...
28	...	1	10.00	...
29	...	1	10.00	...
30	...	1	10.00	...
31	...	1	10.00	...
32	...	1	10.00	...
33	...	1	10.00	...
34	...	1	10.00	...
35	...	1	10.00	...
36	...	1	10.00	...
37	...	1	10.00	...
38	...	1	10.00	...
39	...	1	10.00	...
40	...	1	10.00	...
41	...	1	10.00	...
42	...	1	10.00	...
43	...	1	10.00	...
44	...	1	10.00	...
45	...	1	10.00	...
46	...	1	10.00	...
47	...	1	10.00	...
48	...	1	10.00	...
49	...	1	10.00	...
50	...	1	10.00	...

Пронумеровано
 Пронумеровано
 Директор школи
 М.Б.

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Республики Тыва
«Управление образования» администрации городского округа г.Ак-Довурак
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение средняя
общеобразовательная школа № 3 г. Ак-Довурака

РАССМОТРЕНО
Методическим
объединением учителей
английского и родного
языка и литературы
Кара-Сал С.Г.
/Кара-Сал С.Г./
Протокол № 1 от «24»
августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО
Заместителем
директора по УВР
Сарулар Ч.Б.
/Сарулар Ч.Б./
Протокол № 4 от «25»
августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО
Директором МБОУ
СОШ № 3
Хомушку М.Б.
/Хомушку М.Б./
Приказ 193/1 от «26»
августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родная (тувинская) литература»

для обучающихся 7 класса

на 2023-2024 учебный год

Ак-Довурак 2023

Тайылбыр бижик

I. 7-ги класска «Төрөөн чогаал» эртемни өөрөнгөнінің предметтиг түннелдери

- маадырлыг тоолдарның уран-чеченинің онзагайын тодарадып, тайылбырлап билир;
- улустуң аас чогаалының аңгы-аңгы хевирлерин тодарадып болгаш оларны авторлуг чогаалдардан ылгап билир;
 - шээжи-биле өөрөнгө чогаалдарын шын аянның, тода чугаалап билир;
 - чогаалда чуруттунган болуушкуннарны, маадырларны долузубиле сайгарып шыдаар;
- өөрөніп эрткен сөзүглелдеринің уран-чеченин сайгарбышаан, өөрөнгө чогаал теориязын шын ажыглап билир;
- утказын чугаалаарының аңгы-аңгы хевирлерин (делгерөңгей, шилилгелиг, допчулай) чогаадыкчы чугаалап, рольдап номчуп, планның янзы-бүрү хевирлерин (сюжеттиг, идея-тематикалыг, композициялыг, цитаталыг) тургузуп билир.
- номчаан чогаалдарыңга хамаарыштыр өскелерниң бодалдарын дыңнап, биліп, аңаа хамаарыштыр бодунуң бодалын барымдаалыг шынзыдып өөрөнір;
- номчаан сөзүглелиңге бодунуң хамаарылгазын тода илеретпишаан, аңаа дүүштүр презентацияны кылып билир;
- номчаан чогаалдарыңга кыска шинчилел ажылдарын, төлевилелдерни болгаш чогаадыкчы ажылдарны кылып;
- өөрөнгө чогаалдарыңга бижимел ажылдарның янзы-бүрү хевирлерин кылып шыдаар;
- өөрөдилге номунуң тайылбыр кезөөн болгаш аңгы-аңгы словарьларны, энциклопедияларны ажыглап билир.

II. Тыва дыл эртемниң утказы (өөрөдилгени организаастаарының аргалары болгаш кичээлдерниң хевирлери)

Өөрөдилгениң «Филология» кезөөнде төрөөн чогаал болгаш төрөөн дыл эртемнери сырый холбаалыг, ынчангаш төрөөн (тыва) чогаалды ниити өөрөдилге черлеринге өөрөдиринің айтырыглары дыл эртемниң сорулгаларын боттандырап ажылдар-биле сырый харылзаалыг.

Сөстүң, сөс каттыжышкыннарының, домак, аян сөзү, үн бүрүзүңге бижик демдектеринің салдынганы номчукчунуң кичөөнгейинге турар. Уругларның аас болгаш бижимел чугаазын байыдары, байдалга дүүштүр чугаа культуразын сагыыры, харылзажылганың шын, чогумчалыг талаларын ажыглап биліри, арга-мергежилдерни шингээттирери – чогаал болгаш дыл кичээлдеринің харылзашкак үндезин сорулгалары болур.

Чогаал кичээлдеринге чечен чогаал дылының уран чечен аргаларын ханы сайгарып өөрөнір ажыл-чорудулга төрөөн дылының чаражын, онзагайын эскеріп, сөстөрни шын, чөптүг ажыглаарыңга уругларны кижизидер. 5–6 класстарга уруглар литература теориязыңга хамаарышкан дылдың уран чурумалдыг аргалары-биле таныжып эгелээр арганы алып, назы-харыңга, сонуургалыңга дүүшкен, кижизидикчи уткалыг төөгү, бойдус темалыг чогаалдарны сайгарып өөрөнір. Чогаалдың иштики тургузуун, ында киірген деннелге, метафора, гипербола, чогаал маадыры, портрет, пейзаж, тема, идея дөөн чергелиг чогаал теориязыңга хамаарышкан биліглерни уруглар чоорту шингээдир.

5-7 класстарның төрөөн чогаалыга чорудар аас болгаш бижимел, чогаадыкчы ажылдарның хевирлери

Аас-биле: номчаан сөзүглелин делгеренгей, допчулай, шилилгелиг, немей чугаалаары, номчаан чогаалыга хамаарыштыр бодунуң бодалын шын, тода, бүзүрелдиг илередири, оске кижиниң бодалын дыңнап, үнелеп билири. Шээжи-биле өөрөнгөн чогаалдарын шын аянынг, тода чугаалап билири. Чогаалдарны рольдап номчуп шыдаары. Чогаалдың маадырларыга деңнелгелиг хараткеристиканы бээри, сөзүглелде болуушкуннарны немей, делгеренгейжидир чогаадып чугаалап билири. Дыңнадыгларны, рефераттарны тода аянынг номчууру. Бижимел-биле: номчаан номунга, көргөн шиизинге, кинозунга кыска үнелел, аннотация кылыры, чогаалдарның маадырларын деңнеп, чидиг айтырыгларны чырыдып бижири-биле ажылдар кылып, сөзүглелдиң төнчүзүн немей чогаадыры, делгеренгей, шилилгелиг болгаш допчулай бижири. Номчаан сөзүглелдеринге бөдүүн болгаш нарын хевирниң планнарын, тезисти тургузуп билири. Чогаадыгларның аңгы-аңгы хевирлерин бижири дээш оон-даа өске ажылдар. Чогаадыкчы: өөрөнгөн темазынга хамаарыштыр викториналарны ребустарны, кроссвордтарны, презентацияларны, синквейнни болгаш оон-даа өске чогаадыкчы ажылдарны тургузары.

Өөрөдилге-тематиктиг планнаашкын. Төрөөн чогаал 7 класс

7 класс. Будун чылда 68 шак, неделяда 2 шак						
Адыр	Чаа тема ооренири	Хыналда ажылдар	Чугаа сайзырадылгазынга			ниити
			чурук, созуглел-биле ажыл	чогаадыг	эдертиг	
Кирилде кичээл	1					1
Чеченнернин сону	9			1		10
Аас чогаалынын салдары-биле	18	1		1		20
Оожургал чок сагыш-сеткил	9				1	10
Чечен чогаал делегейинде монге темалар	8		1			9
Поэтиктиг одуруглар	4		1			5
Тоогуну коптарынар	10	1			1	13
	60	2	2	2	2	68

Өөрөдилге чылының дургузунда шээжилээр чогаалдар:

Тыва улустун маадырлыг тоолдарындан үзүндү (шилилге-биле)

С.А Сарыг-оол «Алдан маадыр»

С.Б. Пюрбю «Төрөөн дылымга»

О.К. Саган-оол «Найырал» (үзүндү)

А.А. Даржай «Авамга»

О.Ө. Сувакпит «Ылар» (үзүндү, шилилге-биле)

Немелде номчулгага сүмелээн чогаалдар:

«Ачыты Кезер-Мерген».

«Каңгывай-Мерген».

«Тоң-Аралчын хаан» .

«Орус маадыр Илья Муромец».

«Эрний экизи Хан-Харангуй» (моол улустун маадырлыг тоолу).

Е. Танова «Бора-Шээлей».

В. Серен-оол «Каң-кыс»

К. Түлүш «Мөге Союспаң»

А.Ондар «Алышкылар болгаш Таңды ээзи».

Дж. Лондон «Киш дугайында тоолчургу чугаа» (очулга).

Б. Хөвөңмей «Адазының айбызынга»

Е. Танова «Иений салым-хуузу».

Ш. Суваң «Тоол чурттуг оол».

М. Карим «Аалывыста аас-кежии» (очулга)

С.Ө. Тамба «Амыргалаар» (эгелерни шилиир).

С. М. Суван «Медээ».

А. Х-О. Ховалыг «Кырган-ача тараазы».

Э. Хемунгуэй «Ашак болгаш далай» (очулга).

С. Пюрбю «Орланак».

О. Сагаан-оол «Тоорукчуга таварылгалар»

Л. Чадамба «Шораан»

К.-Э. Кудажы «Таңды кежии» (шилиир)

С.Б. Пюрбю «Ховуда суур».

М.К.Өлчей-оол «Чаагай чаңчыл».

А.С. Пушкин «Капитан уруу».

А.Адаров «Мөңге даглар».

Ю. Ш. Кюнзегеш «Самбажыктын ыры».

О. Намчылак «Дайын кескиндизи».

М.С. Эргеп «Эр кара эзирлер».

А. А.Даржай «Беш мөөң белек».

И.Т. Кузнецов «Саяндан Ровно чедир» (очулга, шилиир).

Н.В. Гоголь «Тарас Бульба» (очулга).

Календарь-тематиктиг планнаашкын 7 класс

№	Кичээлдин темазы	Шак	Ай, хуну		Бажынга онаалга	Капсы-рылга
			план-биле	факт		
1	Чогаал делегейинче аян-чоруктарның уламчызы	1	04.09		“Хөглүг чай” деп темага кыска чогаадыг бижиир.	
2	Чеченнернин сөңү. Маадырлыг эпос (киирилде) «Танаа-Херел»	1	05.09		Номчуур, ар. 5-15	
3	«Танаа-Херел» : уран-чечен дылы	1	11.09		Айтырыгларга харыылаар, ар. 15	
4	«Танаа-Херел»	1	12.09		Кроссворд тургузар.	
5	“Бокту-Кириш, Бора-Шээлей”	1	18.09		узунду доктаадыр	
6	“Бокту-Кириш, Бора-Шээлей” деп тоолдуң тыва улустуң аас чогаалында онзагай туружу.	1	19.09		Онаалга №6, ар.31	
7	“Бокту-Кириш, Бора-Шээлей” деп тоолдуң тыва улустуң аас чогаалында онзагай туружу.	1	25.09		Айтырыглар-га харыылаар, ар. 47;	
8	Бора-Шээлейниң омур-хевири. ч\т. Маадырлыг тоолдар дугайында билиг.	1	26.09		Онаалга №3, ар. 50.	
9	ЧС. Чогаадыг «Тоол ораны»	1	02.10		чедир бижиир	
10	В.Серен-оол “Каң-кыс”	1	03.10		Номчуур, ар. 51-63.	
11	“Каң-кыстың” уран-чечен дылы.	1	09.10		Онаалга № 7,8. Арын 63	
12	Каң-кыс биле Бора-Шээлейниң омур-хевирлери.	1	10.10		Чурук чуруур.	
13	М. Б. Кенин-Лопсан “Хайыралыг Калчан-Шилги”	1	16.10			
14	М. Б. Кенин-Лопсан “Хайыралыг Калчан-Шилги”	1	17.10		Айтырыгларга харыылаар, ар. 70.	
15	Эртинге кырганның омур-хевири. Чогаалдың аас чогаалы-биле харылзаазы.	1	23.10		“Эки аът ээзинге шынчы” деп темага чогаадыг бижиир.	

16	Ч.с. Чогаадыг «Эки аът ээзинге шынчы»	1	24.10		Ребус тургузар.	
17	Дожоогийн Цэдэв «Улуг Гобиде өг» Чогаал теориязы. Чогаалдың тематика болгаш идеязы	1	06.11		Шүлүктү чедир сайгарар.	
18	Доржу М.Б. «Аас чогаал».	1	07.11		Онаалга №7, ар. 97.	
19	С. К.Тока «Араттың сөзү»: тоогу-биле холбаазы.	1	13.11		Онаалга №8, ар. 97.	
20	Дарлакчыларның бир мөзүлөш овор-хевирлери.	1	14.11		Номчуур, ар.97-102	
21	"Араттын созу": эгелерниң уран-чечени.	1	20.11		Онаалга №4, ар. 102.	
22	Романда хөлечиктерниң бир мөзүлөш овор-хевирлери	1	21.11		Чогаадыгны чедир бижиир.	
23	“Араттың сөзүнүң” кезек эгелеринге түңнел кичээл.	1	27.11		Онаалга №5, ар. 102.	
24	Ч/С. Чогаадыг "Мээн сонuurгаан эгем"	1	28.11		Номчуур, ар. 106-111.	
25	С.А.Сарыг-оол “Аңгыр-оолдуң тоожузу” (романдан эгелер)	1	04.12		“Мээн торуттунген чылым” деп кыска чогаадыг бижиир.	
26	Өскүс оолдуң салым-хуузу	1	05.12		Номчуур, ар. 112-129.	
27	Оюннар бичии уругларга ажыктыг бе? (кичээл-диспут)	1	11.12		Чуруктар чуруур.	
28	Аңгыр-оолдуң овор-хевири.	1	12.12		Карта-биле ажыл.	
29	"Аңгыр-оолдун тоожузу": эгелерниң уран-чечени.	1	18.12		Чогаадыгны чедир бижиир.	
30	Элляй С. Р. «Экии, тыва чонум!»	1	19.12		Онаалга №3, ар. 134	
31	Ховенмей Б.Д. «Чүү болганыл?»	1	25.12		Онаалга №6, ар. 142	
32	Чогаадыг “Кижиге –оран-	1	26.12		Чечен чугаага хамаарыштыр	

	бойдустун төлү”				кроссворд тургузар.	
33	Сарыг-оол С. А. «Соругга»	1	09.01		Онаалга №3, ар. 143	
34	Сарыг-оол С. А. «Соругга»	1	15.01		Онаалга №5, ар. 146 Бир кезээн шээжилээр.	
35	Чогаал теориязы Чечен чугаа дугайында билиг	1	16.01		Кызыл-Бөрттүгнүң ачазының портредин ушта бижиир	
36	Сувакпит О.О. «Ылар».	1	22.01		Оол чүү чүвеге муңгарааныл?	
37	Сувакпит О.О. «Ылар».	1	23.01		Бичии башкыны чоннуң канчаар үнелеп турганын көргүскен домактарны ушта бижиир.	
38	Кызыл-Бөрттүгнүң мөзүлүүнүң бир демдээ -кызымаа, эртем-билигже чүткүлдүү.	1	29.01		кыска чечен чугаа чогаадыр	
39	Кызыл-Бөрттүгнүң прототиви.	1	30.01		утказын сайгарар	
40	Тоожунун уран-чечени.	1	05.02		Э. Хемингуэй-ниң “Ашак болгаш далай” деп чогаалының очулгазын номчуур.	
41	ЧС. Эдертиг	1	06.02		Онаалга №7, ар. 167.	
42	Суван Ш.М. «Чээн оол». Чечен чогаал делегейинде мөнгө темалар.	1	12.02		Онаалга №8, 9, ар. 167	
43	С. Б. Пюрбюнун «Эргеппей дугайында тоожузунда» чылгычының овор-хевири	1	13.02		Тоожу номчуур, кол маадырны болгаш оон ужуражып, харылзажып турар кол маадырларын бижиир.	

44	Эргеппей –депшилгелиг арат.	1	19.02		Онаалга №8, ар. 204	
45	Эргеппей –депшилгелиг арат.	1	20.02		Онаалга №9, ар. 211	
46	ч\т. Тоожу дугайында билиг	1	26.02		Онаалга №7, ар. 216	
47	О.К.Саган-оол “Найырал”	1	27.02		Конспект, ар. 216-217.	
48	О.К.Саган-оол “Найырал”	1	04.03		Онаалга №8, ар. 222	
49	К. Э. Кудажның «Степан Сарыг-оолдуң плантациязы» деп чечен чугаазының уран-чечени	1	05.03		Онаалга №8, ар. 222	
50	Чогаал теориязы Композиция болгаш сюжет дугайында билиг	1	11.03		Онаалга №6, ар. 223	
51	М.Б. Доржу “Дайынныг кино көргөш...”	1	12.03		Шүлүктү шээжилээр.	
52	И.Б.Иргит “Эргим Уля угбай”	1	18.03		Ава дугайында шүлүктен чогаадып шенеңер.	
53	Ч.С. Чогаадыг “Дайын дээрге...”	1	19.03		Онаалга №8, ар. 231	
54	С.Б.Пюрбю «Төрээн дылымга»	1	01.04		Шүлүктү шээжилээр.	
55	А.А. Даржай “Авамга”	1	02.04		Шүлүктү шээжилээр.	
56	Чогаал теориязы. Шүлүк дугайында билиг	1	08.04		Алдан-маадырлар дугайында төлевилелдер кылыр.	
57	М.А.Күжүгет “Бак сагыш башка халдаар”	1	09.04		“Араганың хоразы” деп темага кыска чогаадыгдан бижинер.	
58	М.А.Күжүгет “Бак сагыш башка халдаар”	1	15.04		Онаалга №4, ар. 244	

59	Р.Д.Лудуп “Чавыс-чавыс көжүп чоруур булуттарлыг” Баштайгы тыва ужудукчу Чооду Кидиспейниң амыдыралын чеченчидип чурааны.	1	16.04		Ужар-хеме македи кылып, чурук чуруур.	
60	С.А.Сарыг-оол “Алдан-маадыр” Алдан-маадырларның тура халыышкынының сорулгазы, түңнели, ужур-дузазы.	1	22.04		«Ужудукчу Кидиспей» деп чогаалдын уран-чеченин сайгарар	
61	Р.Д.Лудуп “Улаастайга”	1	23.04		Онаалга №5, ар. 246	
62	И.Ү.Бадра “Ужудукчу Кидиспей” (тоожудан эгелер)	1	29.04		Номчуур.	
63	И.Ү.Бадра “Ужудукчу Кидиспей” (тоожудан эгелер)	1	30.04		чурук чуруур	
64	О.Ө.Сувакпит “Сат Бүрзеккей дугайында баллада”	1	06.05		Чогаадыг бижииринге белеткенир	
65	К-Э. К. Кудажы “Он бир”	1	07.05		чурук чуруур	
66	Шииниң боттуг төөгүге дүүшкээ, персонажтарның амыдыралындан алдынганы.	1	13.05		Якутия, Бурятияның дугайында дыңнадыглар белеткээр.	
67	Шииде ук теманы ажыдарда, уран-чечен аргаларны, диалог, монологтарны ажыглааны, ооң ужур-дузазы.	1	14.05		Викторина тургузар.	
68	Ши чогоалының дугайында билиг. Даржай А.А. «Ровнога төрүттүнген шүлүктер» Ч.с. Чогаадыг “Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан”	3	20.05 21.05 27.05 28.05		номчуттунар	

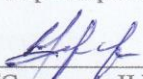
Прочитано _____ стр
 Пронумеровано _____ стр
 Директор ЦКОН М.Б. *[Signature]*

101	УЧАСНИКІ БЕЛІНКА	1	2012	пачатак кніжкі завяршэнне	
101	ЛІСІЦА СЯВЯСЛАВА	1	2012	пачатак кніжкі завяршэнне	

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Республики Тыва
«Управление образования» администрации городского округа г.Ак-Довурак
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение средняя
общеобразовательная школа № 3 г. Ак-Довурака

РАССМОТРЕНО
Методическим
объединением учителей
английского и родного
языка и литературы
Кара-Сал /Кара-Сал С.Г./
Протокол № 1 от «24»
августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО
Заместителем
директора по УВР

/Сарылгар Ч.Б./
Протокол № 4 от «25»
августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО
Директором МБОУ
СОШ № 3

/Хомушка М.Б./
Приказ 193/4 от «26»
августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родной (тувинский) язык»

для обучающихся 8 класса

на 2023-2024 учебный год

Ак-Довурак 2023

I. «Тыва дыл» эртемин өөрөнгенин түннелдери

Кол школаның (5-9 класстар) доозукчуларының тыва дылдың программазын шингээдип алгаш, чедип алыр **бот-тускайлаң түннелдеринге** дараазында чүүлдер хамааржыр:

- 1) кижиниң интеллектуалдыг болгаш чогаадыкчы салым-чаяанын база мөзү-бүдүш шынарларын сайзырадырынга төрөөн дылының чугулазын медресеп билири, уругларның билиг чедип алырынга ук дылдың ужур-утказын тодарадып, ону тыва чоннуң ыдыктыг, үнелиг эртинелериниң бирээзи деп билири;
- 2) тыва дылдың эстетиктиг үнелиг медресеп билири; төрөөн дылынга ынак болгаш ону хүндүлөп, ол дээш чоргаарланыры; ону национал культураның кезээ кылдыр билип, арыг эдилээри;
- 3) дылдың байлак сөс курлавырын болгаш грамматиктиг аргаларын бодунуң бодалдарын болгаш сагыш-сеткилин хостуг илередирде четче ажыглап шыдаары; бодунуң чугаа-домаан хайгаарап, сайзырадып, экижидеринче чүткүлдүг болуру.

Метапредметтиг түннелдеринге (предметтен дашкаар азы ооң-биле чергелештир билип алыр харылзашкак чүүлдери) дараазында чүүлдер хамааржыр (5-9, 10-11 класстарга):

1) Чугаа чорудулгазының бүгү-ле хевирлерин ажыглап билири:

Дыңнаары болгаш номчууру:

- бижимел болгаш аас медээниң утказын шын билип алыры (чугааның утказы, сөзүглелдин темазы, кол утказы; кол болгаш немелде медээ);
- аңгы-аңгы стильдерниң болгаш жанрларның сөзүглелдерин номчулганың янзы-бүрү хевирлеринге (сөзүглелден херек информацияны дилеп-тып номчууру (поисковый вид), чүгүртү азы улуг-каралап номчууру (просмотровый), таныжып номчууру (ознакомительный вид), шинчилел-сайгарылгалыг номчууру (изучающий вид)) таарыштыр ажыглап билири;
- аңгы-аңгы стильдерниң болгаш жанрларның сөзүглелдерин шын дыңнап билири; дыңнаарының янзы-бүрү хевирлерин (бир кижиниң тайылбыр чугаазындан болгаш аудио-, видеотехникадан сөзүглелдин кайы-бир кезээн шилип алгаш дыңнаары, сөзүглелдин кыска утказы-биле таныжары болгаш ону тодазы-биле дыңнаары) ажыглап билири;
- информация ап болур чүүлдерден, ооң иштинде өөредиглиг компакт-дискилерден, Интернет четкизинден; янзы-бүрү словарьлардан тайылбыр номнардан (справочниктер) болгаш электроннуг шыгжамырлардан медээлерни тып билири;
- бердинген темага материалдарны тып, системажыдып билири; херек медээлерни боду тып билири; медээлерни чаартып азы ол-ла хевээр дамчыдып билири;
- сөзүглелдерниң утка, стилистика талазы-биле онзагайларын болгаш ажыглаан аргаларының аайы-биле дүүштүрүп болгаш деңнеп билири;

Чугаалаары болгаш бижиири:

- кылыр дээн ажыл-херээниң сорулгаларын (хууда болгаш эштери-биле) тодазы-биле билип, кандыг-даа ажылды чурум аайы-биле кылып, чедип алган түннелдерин үнелеп, аас болгаш бижимел чугаага илередип билири;
- дыңнаан азы номчаан сөзүглелиниң утказын даалга езугаар дамчыдып (планны тургузуп, утказын чугаалап, допчулай бижип, үнелел берип) шыдаары;
- сөзүглелдин утказын, кымга хамаарыштырганын, чугааның байдалын барымдаалавышаан, аңгы-аңгы хевирлерге болгаш жанрларга тургузуп шыдаары;
- аас болгаш бижимел чугаага бодунуң бодалын хостуг илередири, сөзүглелдин тургузуунуң негелделерин сагыры (бодалының ужур-уткалыын, дес-дараалашкаан, харылзаалыын, темага дүүшкээн дээш о.ө.); номчаан, дыңнаан, көргөн чүүлдеринге бодунуң хамаарылгазын шын илередири;

- монологтуң янзы-бүрү хевирлерин (тоожуушкун, чурумал, угаап бодааныышкын болгаш оларны холуй); диалогтуң янзы-бүрү хевирлерин: (хүндүлел аянын илередир диалог (этикетный диалог), айтырыг-харыы (диалог-расспрос), чугаалажып оорар кижизин чугаа чорударынче кыйгылары (диалог-побуждение), өске кижибиле бодал солчуру (диалог-обмен мнениями) дээш о.ө.) ажыглап билири;
- амгы тыва литературлуг дылда шын адалганың, лексиканың, грамматиканың кол нормаларын, стиль нормаларын херек кырында ажыглап билири; бижимел чугаага шын бижилгениң, пунктуацияның кол дүрүмнерин сагыыры;
- чугаа этикединиң нормаларын хажытпайн, чугаага киржип шыдаары; чугаа үезинде арын-шырайын болгаш шимчээшкиннерин эптиг болгаш шын алдынары;
- хүн бүрүде өөренип азы ажыл кылып турар үезинде бодунуң чугаазын хайгаарап билири; чугааның утказының болгаш шын ажыглалының аайы-биле бодунуң дылын үнелеп билири; дылында грамматиктиг болгаш чугаа частырыгларын тып болгаш эдип билири; бодунуң тургусканы сөзүглелин хоюглап азы эдип, өскерттип, делгередиб билири;
- бодунуң үежилериниң мурнунга улуг эвес дыңнадыг, илеткелди кылып, рефераттың утказын дамчыдып билири; маргылдаалыг, чидиг айтырыгларны бадыткалдарга даянмышаан, шийтпирлеп билири;

2) алган билиглерин, мергежилдерин, чаңчылдарын хүн бүрүде амыдыралга ажыглап билири; төрөөн дылды өске эртемнерге билиг чедип алырының кол чепсээ кылдыр шын ажыглаары; ону өске-даа эртемнерде (даштыкы дыл, орус дыл болгаш чогаал дээш о.ө) дылдың аргаларын сайгарарына ажыглап билири;

3) долгандыр турар улус-биле харылзажып, кандыг-бир ажылды кылып тура, маргылдаалыг, чидиг айтырыглар шийтпирлээрде, эптиг чугаалажып, харылзажып билири; амыдыралчы болгаш ажыл-агыйжы чугаа үезинде чугаа культуразының негелделерин сагыыры.

Метапредметтиг түннелдеринге (предметтен дашкаар азы ооң-биле чергелештир билип алыр харылзашкак чүүлдери) дараазында чүүлдер хамааржыр (5-9, 10-11 класстарга):

1) Чугаа чорудулгазының бүгү-ле хевирлерин ажыглап билири:

Дыңнаары болгаш номчууру:

- бижимел болгаш аас медээниң утказын шын билип алыры (чугааның утказы, сөзүглелдин темазы, кол утказы; кол болгаш немелде медээ);
- аңгы-аңгы стильдерниң болгаш жанрларның сөзүглелдерин номчулганың янзы-бүрү хевирлеринге (сөзүглелден херек информацияны дилеп-тып номчууру (поисковый вид), чүгүртү азы улуг-каралап номчууру (просмотровый), таныжып номчууру (ознакомительный вид), шинчилел-сайгарылгалыг номчууру (изучающий вид)) таарыштыр ажыглап билири;
- аңгы-аңгы стильдерниң болгаш жанрларның сөзүглелдерин шын дыңнап билири; дыңнаарының янзы-бүрү хевирлерин (бир кижиниң тайылбыр чугаазындан болгаш аудио-, видеотехникадан сөзүглелдин кайы-бир кезээн шилип алгаш дыңнаары, сөзүглелдин кыска утказы-биле таныжары болгаш ону тодазы-биле дыңнаары) ажыглап билири;
- информация ап болур чүүлдерден, ооң иштинде өөредиглиг компакт-дискилерден, Интернет четкизинден; янзы-бүрү словарьлардан тайылбыр номнардан (справочниктер) болгаш электроннуг шыгжамырлардан медээлерни тып билири;
- бердинген темага материалдарны тып, системажыдып билири; херек медээлерни боду тып билири; медээлерни чаартып азы ол-ла хевээр дамчыдып билири;

- сөзүглелдерниң утка, стилистика талазы-биле онзагайларын болгаш ажыглаан аргаларының аайы-биле дүүштүрүп болгаш деңнеп билири;

Чугаалаары болгаш бижшири:

- кылыр дээн ажыл-херээниң сорулгаларын (хууда болгаш эштери-биле) тодазы-биле билип, кандыг-даа ажылды чурум аайы-биле кылып, чедип алган түннелдерин үнелеп, аас болгаш бижимел чугаага илередип билири;
- дыңнаан азы номчаан сөзүглелиниң утказын даалга езугаар дамчыдып (планны тургузуп, утказын чугаалап, допчулай бижип, үнелел берип) шыдаары;
- сөзүглелдиң утказын, кымга хамаарыштырганын, чугааның байдалын барымдаалавышаан, аңгы-аңгы хевирлерге болгаш жанрларга тургузуп шыдаары;
- аас болгаш бижимел чугаага бодунуң бодалын хостуг илередири, сөзүглелдиң тургузуунуң негелделерин сагыыры (бодалының ужур-уткалыын, дес-дараалашкаан, харылзаалыын, темага дүүшкээн дээш о.ө.); номчаан, дыңнаан, көргөн чүүлдеринге бодунуң хамаарылгазын шын илередири;
- монологтуң янзы-бүрү хевирлерин (тоожуушкун, чурумал, угаап боданыышкын болгаш оларны холуй); диалогтуң янзы-бүрү хевирлерин: (хүндүлел аянын илередир диалог (этикетный диалог), айтырыг-харыы (диалог-расспрос), чугаалажып орар кижизин чугаа чорударынче кыйгылары (диалог-побуждение), өске кижини-биле бодал солчуру (диалог-обмен мнениями) дээш о.ө.) ажыглап билири;
- амгы тыва литературлуг дылда шын адалганың, лексиканың, грамматиканың кол нормаларын, стиль нормаларын херек кырында ажыглап билири; бижимел чугаага шын бижилгениң, пунктуацияның кол дүрүмнерин сагыыры;
- чугаа этикединиң нормаларын хажытпайн, чугаага киржип шыдаары; чугаа үезинде арын-шырайын болгаш шимчээшкннерин эптиг болгаш шын алдынары;
- хүн бүрүдө өөренип азы ажыл кылып турар үезинде бодунуң чугаазын хайгаарап билири; чугааның утказының болгаш шын ажыглалының аайы-биле бодунуң дылын үнелеп билири; дылында грамматиктиг болгаш чугаа частырыгларын тып болгаш эдип билири; бодунуң тургусканы сөзүглелин хоюглап азы эдип, өскерттип, делгередиб билири;
- бодунуң үежилериниң мурнунга улуг эвес дыңнадыг, илеткелди кылып, рефераттың утказын дамчыдып билири; маргылдаалыг, чидиг айтырыгларны бадыткалдарга даянмышаан, шиитпирлеп билири;

2) алган билиглерин, мергежилдерин, чаңчылдарын хүн бүрүдө амыдыралга ажыглап билири; төрээн дылды өске эртемнерге билиг чедип алырының кол чепсээ кылдыр шын ажыглаары; ону өске-даа эртемнерде (даштыкы дыл, орус дыл болгаш чогаал дээш о.ө) дылдың аргаларын сайгарарына ажыглап билири;

3) долгандыр турар улус-биле харылзажып, кандыг-бир ажылды кылып тура, маргылдаалыг, чидиг айтырыглар шиитпирлээрде, эптиг чугаалажып, харылзажып билири; амыдыралчы болгаш ажыл-агыйжы чугаа үезинде чугаа культуразының негелделерин сагыыры.

Тыва дылды 8-ки класска оореткеш, чедип алыр планнаттынган предметтиг туннелдер

адыры	chedip alyr tunneli
Сөзүглел	- Сөзүглел дугайында билиг, сөзүглелдиң кол демдектери (кезектериниң тема болгаш тургузуг талазы-биле чаңгыс аай болуру; кезектерниң грамматика талазы-биле харылзаалыы (дес-дараалашкак, чергелешкек),

	<p>утка талазы-биле чаңгыс аай болуру, төнгөн уткалыгы). Сөзүглелдин темазын, кол утказын тодарадып тургузары.</p> <p>- Сөзүглелдин тургузуу, планы. Абзацтың сөзүглелдин кезектеринге чардынар аргазы болуру. Сөзүглелдин микротемазы (кыска темаларга чардынганы), кезектериниң болгаш ооң иштинде домактарнын харылзашкаа.</p> <p>- Сөзүглелдин утказын дамчыдар хевирлери: планын тургузары, допчулай бижири, аннотация.</p> <p>- Сөзүглелдин темазын, утказын, тургузуун, утка болгаш хүлээлгезиниң аайы-биле янзызын тодарадыры. Сөзүглелдин планын тургузары. Сөзүглелдин утказының, домактарнын харылзажыр аргаларының аайы-биле уткалыг кезектерин тодарадып тургузары. Сөзүглелдин дылының онзагайын сайгарары. Аңгы-аңгы хевирлер, стильдер, жанрлар аайы-биле сөзүглелдерни тургузары. Сөзүглел тургузарының негелделерин сагыыры (логиктиг болуп турары, дес-дараалашкаа, чергелешкээ, харылзаалыгы, темага дүүшкээ дээш о.ө.).</p>
<p>Дыл дугайында ниити билиглер</p>	<p>- Кижиниң амыдыралында харылзажырының чаңчыл-мергежилдериниң чугулазын, ниитилел болгаш күрүне амыдыралында, делегейде тыва дылдың ужур-дузазын медресеп билири.</p>
<p>Дыл талазы-биле компетенцияның (дыл болгаш дыл эртеминге хамаарышкан айтырыгларны ыяк билири) хевирлеттинерин хандырып турар утказы:</p> <p>Фонетика болгаш орфоэпия</p>	<p>- Фонетиканың дыл эртеминиң бир кезээ болуру. Үн – дылдың эң бичии кезии. Ажык болгаш ажык эвес үннерниң ылгалы.</p> <p>Ажык үннер, оларның бөлүктери. Ажык үннерниң аяннажылгазы.</p> <p>Ажык эвес үннер, оларның бөлүктери. Ажык эвес үннерниң сөс иштинге каттыжып эптежири база солчуру.</p> <p>Фонетиктиг транскрипцияның демдектери. Слог. Ударение.</p> <p>Фонетиканың тускай аян кириер аргалары (ударение, пауза, интонация).</p> <p>Орфоэпияның дыл эртеминиң бир кезээ болуру. Тыва дылдың ажык болгаш ажык эвес үннерин шын адаарының дүрүмнери.</p> <p>- Сөс иштинде үннүң утка ылгаар шынарларын медресеп билири. Кыска, узун, өк-биле адаар ажык үннерни; кадыг болгаш чымчак ажык үннерни; ыткыр, дүлей ажык эвес үннерни; кошкак, күштүг, аяар ажык эвес үннерни аңгылаары. Транскрипция дузазы-биле үннерниң адаарының болгаш бижириниң онзагайларын тайылбырлаары. Сөстүң фонетиктиг сайгарылгазын кылыры.</p> <p>- Чугаа үезинде болу бээр үн өскерилгелерин литературлуг нормага дүүштүр адаары. Шын адалганың дүрүмнеринге хамаарыштыр бодунуң болгаш өске кижиниң чугаазын үнелээри.</p> <p>- Фонетика болгаш шын адалганың дугайында билиглер болгаш мергежилдерин бодунуң чугаазына херек кырында ажыглаары.</p> <p>- Чечен чогаалга фонетиканың элементилерин шын ажыглаанын хайгаараары.</p>

Графика	<ul style="list-style-type: none"> - Графиканың дыл эртемнің бир кезээ болуру. Ниитилелдің амыдыралыңга бижиктиң ужур-дузасы. Бижиктиң хевирлери. - Алфавит. Тыва алфавиттиң кыска төөгүзү. Амгы тыва алфавиттиң тургузуу. Үннер болгаш үжүктерниң сан талазы-биле дүгжүп база дүүшпейн баары. Узун болгаш өк-биле адаар ажык үннерни, дакпырлап бижиир ажык эвес үннерни бижикке демдеглээри. Улуг болгаш бичии үжүктерни демдеглээри. - Кижини төрөлгөтөнниң амыдыралының төөгүзүңгө бижиктиң ужур-дузаны медресе билири. Сөстүң үн болгаш үжүк тургузуун тодарадыры. Алфавитти словарьлардан, тайылбыр номнардан, энциклопедиялардан, SMS-чагаалардан медээ база мобильдиг телефондан долгаар дээн кижизиниң адын (адресатты) дилээрде, ажыглаары.
Сөс тургузуу. Сөс чогаадылгасы.	<ul style="list-style-type: none"> - Морфемиканың дыл эртемнің бир кезээ болуру. Морфема (сөстүң уткалыг кезектери) – дылдың кезии (единицазы) болуру. Тыва дылда сөстөрниң тургузуу болгаш кезектери, оларның хевирлери. - Өскертилге кожумаа – сөстүң грамматиктиг хевирин өскерттир кезээ. - Чогаадылга кожумаа – сөстүң утказыңга чаа утка кирип, сөс чогаадыр кезээ. - Дазыл. Төрөл сөстөр. - Дазылда дүлөй үннерниң ыткыр хевирин-биле солчуру. - Кожумактарның вариантылыг болуру. - Сөс чогаадылганың дыл эртемнің бир кезээ болуру. Эге дөс болгаш сөс тургузар кожумактар. - Сөс чогаадылганың кол аргалары: чогаадылга кожумактарының дузасы-биле чаа сөстөрниң тургустунары; ийи болгаш оон хөй дазылдарның катгышканындан болгаш тудушканындан чаа сөстөрниң тыптыры; хураангайлаан арга. - Чугаа кезектериниң тургустунарының онзагайлары. - Сөс чогаадылганың кол аргаларын чечен чогаалда ажыглаанын хайгаараары. - Морфемаларның чүгө сөстүң уткалыг кезээ болурун медресе билири. Сөсте кезектерниң лексиктиг, грамматиктиг, сөс чогаадыр ужур-дузаны билири. Сөстү утказының болгаш чогаадылганының аайы-биле кезектерге чарары. Сөс чогаадылганың кол аргаларын тодарадып, оларны чижектерге бадыткаары. Сөстүң тургузуунуң болгаш чогаадылганының аайы-биле сайгарылганын кылыры. - Сөс тургузуунга болгаш сөс чогаадылганыңга алган билиглерин шын бижилгеге ажыглаары. - Чечен чогаалда сөс чогаадылганының аргаларын хайгаараары.
Лексикология	<ul style="list-style-type: none"> - Лексикологияның дыл эртемнің кезээ болуру. Сөс – дылдың эң чугула кезии (единицазы). Сөстүң кижиниң бодалдары, сагыш-сеткилин

болгаш фразеология	<p>илередирирге ужур-дузазы. Кижиниң сөс курлавыры ооң интеллектуалдыг болгаш чугаазының сайзыраңгайының деңнелиниң көргүзүү болуру.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Сөстүң лексиктиг болгаш грамматиктиг утказы. Чаңгыс болгаш хөй уткалыг сөстөр; сөстүң дорт, доора болгаш көжүргөн утказы. Тыва дылдың лексиказының кол темалыг бөлүктери. Тыва дылдың тайылбыр словары. - Синонимнер, антонимнер, омонимнер болгаш оларның янзылары. Табу (хоруглуг сөстөр) болгаш эвфемизмнер (ойзу адаан сөстөр), оларның ужур-дузазы, кол бөлүктери. - Тыва дылдың лексиказын тывылган угунуң аайы-биле бөлүктээри. Ниити түрк лексика. Өске дылдардан сөстөрни үлегерлеп алыры. Моол болгаш орус дылдардан үлегерлээшकिनер. Ук дылдарны (моол, орус) дамчыштыр үлегерлээшकिनер. - Тыва дылдың лексиказының ажыглалының аайы-биле бөлүктери. Ниити ажыглалдың сөстери. Кызыгаарлыг ажыглалдың сөстери: мергежил сөстери (профессионализмнер), диалектизмнер. Терминнер. Ховар ажыглалдың сөстери: эргижирээн сөстөр (историзмнер, архаизмнер), неологизмнер. Жаргон сөстөр. - Фразеологияның дыл эртеминиң кезээ болуру. Фразеологизмнерниң (быжыг сөс каттыжышкыннарының) демдектери болгаш утказы. Быжыг сөс каттыжышкыны синонимнер. Тыва дылдың фразеологтук словарьлары. - Тыва дылдың очулга болгаш терминнер словарьлары, оларның төрөөн дылдың байлаан шиңгээдип алырынга ужур-дузазы. - Кижиниң бодалдарын, сагыш-сеткилин илередирирге сөстүң ужур-дузазын; сөс курлавырын байыдарының эргежок чугулазын медресе билири. - Тыва дылдың лексиказын утказының, ажыглалының, тывылган угунуң аайы-биле ылгаары. - Харылзажылганың сорулгазы болгаш байдалынга дүүштүр сөстөрни болгаш сөс каттыжышкыннарын чөп ажыглаары. Бодунуң болгаш өске улустуң чугаазында сөстөрни чугааның аянынга, байдалынга таарыштыр ажыглаанын үнелээри. - Сөстүң лексиктиг сайгарылгазын кылыры. - Янзы-бүрү хевирниң словарьларындан (тайылбыр, фразеологтук словарьлар, очулга, терминнер словарьлары) херек медээни тып, шилип билири болгаш янзы-бүрү ажил-агыйның кайы-даа адырынга шын ажыглаары.
Морфология	<ul style="list-style-type: none"> - Морфологияның грамматиканың бир кезээ болуру. - Тыва дылда сөстөрни лексика-грамматиктиг бөлүктөргө чарары, ооң барымдаалары. - Тускай чугаа кезектери. Чүве ады, демдек ады, сан ады, ат орну, кылыг

	<p>сөзү (болгаш ооң грамматиктиг хевирлери), наречиениң грамматиктиг утказы, морфологтуг, синтаксистиг демдектери.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Дузалал чугаа кезектери болгаш оларның синтаксистиг ужур-дузазы. - Аян сөстери. Өттүнүг сөстөр. - Грамматиктиг, морфологтуг демдектеринден болгаш синтаксистиг ролондан чугаа кезектерин танып билири. Чугаа кезектериниң морфологтуг сайгарылгазын кылыры. Тыва литературлуг дылдың нормаларына дүүштүр чугаа кезектерин шын ажыглаары. - Морфология талазы-биле билиглерин болгаш кылып билир чүүлдерин херек кырында шын бижилгеге ажыглаары.
<p>Синтаксис</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Синтаксистиг грамматиканың кезээ болуру. Сөс каттыжышкыны болгаш домактың синтаксистиг кезии болуру. - Сөс каттыжышкыннары, оларның бөлүктери. Сөс каттыжышкынында сөстериң холбажыр аргалары: башкарылга, хамааржылга, каттыжылга. - Домак. Сорулгазының болгаш утка-аянының аайы-биле домактарның хевирлери. Домактың грамматиктиг ооргазы, чугула болгаш ийи черге кезигүннери, оларның илереттинери. Тааржылга холбаазы. Домактарның тургузуунуң аайы-биле янзылары: ийи чугула кезигүннүг болгаш чаңгыс чугула кезигүннүг, делгеренгей болгаш делгеренгей эвес, нарынчылтынган болгаш нарынчылтынмаан, нарын. - Чаңгыс чугула кезигүннүг домактарның хевирлери. - Нарынчылтынган домактар. Чаңгыс аймак кезигүннер, тускайлаан кезигүннер, адалгалар, кирилде сөстөр болгаш кирилде домактар-биле нарынчылтынары. - Нарын домактың хевирлери: чагырышпаан болгаш чагырышкан. Нарын домакта бөдүүн домактарның каттыжар аргалары. - Чагырышпаан нарын домак дугайында билиг. Эвилелдер чок чагырышпаан нарын домак. Эвилелдерлиг чагырышпаан нарын домак. - Чагырышкан нарын домак дугайында билиг. Тайылбыр домактарның янзылары. - Нарын синтаксистиг конструкциялар дугайында билиг. Хөй кезектерлиг чагырышкан болгаш чагырышпаан нарын домактар. - Өске кижиниң чугаазын дамчыдарының аргалар. - Хостуг чагыржылгалыг сөс каттыжышкынының янзы-бүрү хевирлерин, өзек болгаш чагырткан сөстери тодарадыры, оларны аразында холбааларын тывары. - Домактың сөстен, сөс каттыжышкынындан ылгалын бүзүредип шыдаары. Чугааның сорулгазының аайы-биле аас чугаага үн аянын, логиктиг ударениени, сөстериң туружу; бижимел чугаага бижик демдектерин, сөстериң туружун шын сагыыры. Бөдүүн домактарның

	<p>хевирлерин тодаратпышаан, домактың предикаттыг төвүн ылгаары.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Домактың ийиги черге кезигүннерин аңгылап, оларның хевирлерин болгаш илереттингенин тодарадыры. - Бөдүүн домакты нарынчыдар чаңгыс аймак болгаш тускайлаан кезигүннерни, адалгаларны, кирилде сөстөр болгаш кирилде домактарны шын тодарадып, оларны хууда аас, бижимел чугаазынга хереглээри. - Нарын домактарның хевирлерин тодарадып, тывары; оларны чугаага ажыглаары. - Бөдүүн болгаш нарын домактарны ылгаары. - Сөс каттыжышкынының болгаш домактарның синтаксистиг сайгарылгазын шын кылыры. - Нарын синтаксистиг конструкцияларны бодунуң болгаш өске кижиниң чугаазында шын ажыглаанын хайгаараары болгаш үнелээри.
Чугаа культуразы	<ul style="list-style-type: none"> - Чугаа культуразының дыл эртеминиң кезээ болуру. Дылдың нормалары болгаш ооң хүлээлгелери. Тыва литературлуг дылдың кол нормалары: шын адалга, лексиктиг, грамматиктиг, стилистиктиг, шын бижилге. - Тыва дылдың словарьларының (очулга словарьлары, тайылбыр словарь, орфографтыг словарь...) тыва литературлуг дылдың нормаларын шиңгээдип алырынга ужур-дузазы. - Тыва литературлуг дылдың кол нормаларын шиңгээдири болгаш оларны аас болгаш бижимел чугаага сагыыры. Бодунуң чугаалаан чүүлүн эдип билири. Тыва дылдың словарьлары-биле ажылдаары, оларны ажыглаары.
Шын бижилге (орфография) болгаш пунктуация	<ul style="list-style-type: none"> - Орфография дугайында билиг. Тыва дылда эң-не нептереңгей орфограммалар дугайында. - Сөстөрде кожумактарны шын бжири. - Ъ болгаш ь демдектерни шын бжири. - Тудуштур, дефистеп болгаш аңгы бжиир дөстөрни шын бжири. - Улуг болгаш бичии үжүктерни ажыглаары. - Бижик демдектери болгаш оларның хүлээлгелери. - Домактың төнчүзүнге бижик демдектери. - Нарынчыттыңан болгаш нарын домактарга бижик демдектери. - Дорт чугаалыг, цитаталыг, диалогтуг домактарга бижик демдектери. - Орфографтыг болгаш пунктуастыг дүрүмнерни шиңгээдири. Бижимел чугаага кол орфографтыг болгаш пунктуастыг дүрүмнерни сагыыры. Сөстүң шын бижилгезин тодарадырда, сөс тургузуунга болгаш фонетиктиг, морфологтуг сайгарылгаларга даяныры. Домакка бижик

	демдектерин салырда, грамматиканың дүрүмнерин болгаш үн аянын сагыры. - Орфографтыг болгаш пунктуастыг бергедээшкиннерни шиитпирлээрде, шын бижилгениң орфографтыг словарьны болгаш тайылбыр номнарны ажыглаары.
Культура талазы-биле компетенцияның (төрээн дылдың культура-төөгүлүг айтырыглар-биле харылзаалыын ыяк билири) хевирлеттинерин хандырып турар утказы: Дыл болгаш культура	- Дылда чоннуң культуразы болгаш төөгүзүнүң илереттингени. Тыва эвилең-ээлдек чугааның дүрүмнери (этикеди). - Тыва улустуң аас чогаалында, чечен чогаалында болгаш төөгү талазы-биле сөзүглелдерде дылдың национал-культурлуг ужур-утказы сиңниккенин тодарадыры; дылдың словарьлары-биле (тайылбыр, очулга словары дээш о.ө.) оларның утказын тайылбырлаары. - Тываның төөгүлүг болгаш культурлуг чаңчылдарын көргүскен чамдык сөстөрнүң болгаш чугааларның тывылган төөгүзүнүң дугайында дыңнадыгларны белеткээрде, тайылбыр словарьларны болгаш өске-даа тайылбыр номнарны ажыглаары. - Тыва чугааның дүрүмнерин өөредилгениң ажил-чорудулгазынга болгаш амыдыралга чөптүг ажыглаары.

II. Тыва дыл эртемнин утказы (өөредилгени организаастаарынын аргалары болгаш кичээлдернин хевирлери.)

Тыва дыл кандыг-даа билиглерни чедип алырының кол аргазы болбушаан, оон-даа соңгаар мергежил-чаңчылдарын сиңгээдип алырынга салдарлыг. Өске улус-биле харылзажып билири, тодаргай түңнелдерни чедип ап шыдаары, хөй ниитичи болгаш шилип алган мергежилиниң талазы-биле бедик идепкейжизи дээрге-ле херек кырында амыдыралдың бүгү-ле адырларында, ниитилелде болгаш делегейде болуп турар өскерилгелерге таарыштыр бодун ап чаңчыкканын илередир кижиниң шынарлары болур. Төрээн дылын сиңгээдип алыры – өөреникчилерге өске эртемнерни чедишкенин билип алырының, долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус дугайында билиглерин калбартырының, өгбелериниң байлак дуржулгазын ажыглап билириниң база чагай мөзү-бүдүш, сүзүктөрүнүн хевирлеттинериниң үндезини болур.

Бердинген программада тыва дыл курузунуң өөреникчилерниң коммуникативтиг болгаш дыл, культура талазы-биле компетенцияларының хевирлеттинип тургустунарынга ужур-дузалыг үш уткалыг шугумнарын айтырган:

- Коммуникативтиг компетенцияның (харылзажылганың айтырыгларын ыяк билирин) хевирлеттинерин хандырып турар утказы;
- Дыл талазы-биле компетенцияның (дыл болгаш дыл эртеминге хамаарышкан айтырыгларны ыяк билири) хевирлеттинерин хандырып турар утказы;
- Культура талазы-биле компетенцияның (төрээн дылдың культура-төөгүлүг айтырыглар-биле харылзаалыын ыяк билири) хевирлеттинерин хандырып турар утказы;

Бир дугаар уткалыг шугум чугаа чорударының мергежил-чаңчылдарының чайгаар хевирлеттинеринге салдарлыг «Чугаа болгаш чугаа чорудары», «Чугаа чорудулгазы», «Сөзүглел», «Дылдың ажыглалының аайы-биле хевирлери» деп кезектерден тургустунган. Оларны өөрөнгөн соонда, уругларның улус-биле харылзажырының мергежил-чаңчылдары ала чайгаар хевирлеттинип, сайзырап кээр;

Ийи дугаар уткалыг шугумда дылдың тургузуун болгаш дылдың кезиктериниң ажыглалының онзагайларын көргүскен «Дыл дугайында ниити билиглер», «Фонетика

болгаш орфоэпия», «Графика», «Лексикология болгаш фразеология», «Морфемика болгаш сөс чогаадылгазы», «Морфология», «Синтаксис», «Чугаа культуразы», «Орфография болгаш пунктуация» деп кезектер кирип турар;

Үш дугаар уткалыг шугумда төрөөн дылдың тыва улустуң төөгү болгаш культура-биле харылзаазын көргүзүп турар «Дыл болгаш культура» деп кезек кирип турар.

Көрдүнгөн уткалыг шугумнар аразында чардынмас харылзаалыг болгаш демнежилгелиг. Курстуң кезек бүрүзүн сайгарып көргөш, өөреникчилер чүгле херек билиглерни, эң-не чугула мергежилдер болгаш чаңчылдарны шиңгээдип алыр эвес, чугаа чорударының аргаларын улам делгемчидер, чугаалажырының аңгы-аңгы чаңчыл-мергежилдерин сайзырадыр болгаш төрөөн дыл дээрге катаптаттынмас национал-культурлуг болуушкун деп билип алыр. Ынчангаш курстуң кезектериниң дес-дараалашкаан болгаш өөрөдир шактарның хемчээлин чижеглей берген.

Өөредилге-тематиктиг планнаашкын

8 класс. Будун чылда 68 шак, неделяда 2 шак

Адыры	чаа те-ма	билиг хыналдазы		чугаа сайзырадылгазы			ниити шак
		дик-тант	хыналда ажыл	толевилел, практика	чурук, созуглел-биле ажыл	чогаадыг, эдертиг	
Кирилде кичээл.	1						1
Катаптаашкын	8	2	2				12
Тускайлаашкын дугайында билиг.	6		1		1		8
Дорт болгаш доора чугаа дугайында билиг.	3		1			1	5
Чагырышпаан нарын домак дугайында билиг. Эвилелдер чок чагырышпаан нарын домак.	3	1	1				5
Чагырышкан нарын домак домак дугайында билиг.	22	2	2	1	2	1	30
Нарын домактарга бүдүн чартык сек, ийи сек болгаш тире.	4	1		1	1		8
	47	6	7	2	4	2	68

Өөредилгени организаастаарынын аргалары, кичээлдернин хевирлери:

1. Чаа тема ооредириринин кичээлдери
2. Практиктиг кичээлдер
3. Уругларнын билиин хынаар кичээлдер
4. Катаптаашкын кичээлдер
5. Кичээл- толевилел
6. Семинар кичээлдер
7. Холушкак кичээлдер
8. Кичээл-конференция
9. Кичээл-диспут

III. Календарь-тематиктиг планнаашкын. 8 класс.

№	Кичээлдин темазы	Шак	Ай, хуну		Бажыңга онаалга	Капсы- рылга
			план- биле	факт		
1	Кирилде кичээл. Тыва бижикти чогаатканы.	1	05.09		Пар1М-2	
2	СК болгаш домак СК-да, домакта сөстөрниң холбаазы.	1	07.09		Пар2 М-10	
3	Ийи болгаш чаңгыс чугула кежигүннүг домактар, медээ, айтырыг, алгы домактары.	1	12.09		Пар3 М-14,15	
4	ЧС. Практиктиг кичээл.	1	14.09		Пар3 М-14,15	
5	Домак кежигүннери.	1	19.09		Пар4 М-18	
6	Домак кежигүннери. Домак сайгарылгазы.	1	21.09		Пар4 М-20	
7	Чаңгыс чугула кежигүннерлиг домактар.	1	26.09		Орфографтыг, пункт.дүрүмнер	
8	ЧС. Хыналда диктант «Болат». (Домак кежигүннери)	1	28.09		Пар5 М-25	
9	Частырыглар-биле ажыл.	1	03.10		Созуглел-биле ажыл	
10	Адалгаларлыг, кирилде сөстөрлиг, кирилде домактарлыг домактар.	1	05.10		Пар 6 М-30	
11	ЧС. Хыналда диктант «Ужуражышкын»	1	10.10		Өөрөнгөн чүүлдерин катаптаар.	
12	Частырыглар-биле ажыл	1	12.10		Пар 7М-38	
13	Тускайлаашкын дугайында билиг.	1	17.10		Пар 7 М-38	
14	Капсырылгаларны тускайлаары.	1	19.10		Пар 8 М-44	
15	Кылдыныг аргазының денелгелиг байдалдарын тускайлаары.	1	24.10		Пар9 М-48	
16	ЧС. Хыналда ажыл. (Тускайлаашкын дугайында билиг)	1	26.10		Пар9 М-54	
17	Деепричастие-биле илереттинген байдалдарны тускайлаары.	1	07.11		Пар10 М-59	
18	Причастие- биле илереттинген байдалдарны тускайлаары.	1	09.11		Пар11 М-65	

19	Домактын тайылбыр кежигүннерин тускайлаары.	1	14.11		Пар12 М-77,78	
20	Дорт болгаш доора чугаа дугайында билиг. Дорт чугаалыг домакка бижик демдектери.	1	16.11		Пар13.14 М-90.91	
21	Дорт болгаш доора чугаа дугайында билиг. Дорт чугаалыг домакка бижик демдектери.	1	21.11		Сөзүглел -биле ажыл	
22	Диалог, цитата. Оларга бижик демдектери. ЧСК	1	23.11		Пар15.16 М-95	
23	Нарын домак дугайында билиг.	1	28.11		Пар17 М-98.100	
24	Чагырышпаан нарын домак дугайында билиг. Эвилелдер чок чагырышпаан нарын домак.	1	30.11		Пар18.19 М-104.106	
25	Эвилелдерлиг чагырышпаан нарын домак.	1	05.12		Өөрөнгөн чүүлдерин каталгаар.	
26	Чагырышпаан нарын домактар ЧСК	1	07.12		Пар20 М-144.145	
27	ЧС. Диктант «Күзел».	1	12.12		Пар17.20 М-188.126	
28	Чагырышкан нарын домак домак дугайында билиг.	1	14.12		Чогаадыг «Мээн кузелим»	
29	Чагырышкан нарын домакка тайылбыр домактын туружу.	1	19.12		Пар21. М-130	
30	Тайылбыр домактарның янзылары. Үениң тайылбыр домаа. Үениң тайылбыр домааның кол домакка каттыжар аргалары.	1	21.12		Пар23 М-9	
31	ЧС. Хыналда ажыл. (Чагырышкан нарын домак).	1	26.12		домактар чогаадыр, сайгарар	
32	Немелдениң тайылбыр домаа.	1	09.01		домактар сайгарар	
33	Немелдениң тайылбыр домаа.	1	11.01		Мергежилге 20.21	
34	Немелдениң тайылбыр домаанга бижик демдектери. Частырыглар-биле ажыл.	1	16.01		домактар сайгарар	
35	Тодарадылганың тайылбыр домаа. Немелделерниң	1	18.01		Мергежилге 37	

	тайылбыр домаа					
36	Даар байдалдарның тайылбыр домаа.	1	23.01		Пар28 М-39, 40.	
37	Даар байдалдарның тайылбыр домаа.	1	25.01		М-43.44	
38	Чөрүлдээниң тайылбыр домаа.	1	30.01		Сөзүглел ден тайылбыр домактарны тывар.	
39	Чөрүлдээниң тайылбыр домаа.	1	01.02		Пар30 М-54.56	
40	Сорулганың тайылбыр домаа.	1	06.02		Сөзүглел -биле ажыл	
41	Чылдагаанның тайылбыр домаа.	1	08.02		Пар31 М-59.57	
42	Чылдагааның тайылбыр домаанга быжыглаашкын.	1	13.02		Пар32 М-62	
43	Деннелгениң тайылбыр домаа.	1	15.02		Пар32. Сөзүглел - биле ажыл	
44	Туруштуң тайылбыр домаа.	1	20.02		Пар33 М-67	
45	Кылдыныг аргазының тайылбыр домаа.	1	22.02		Пар34 М-69	
46	Кылдыныг аргазының тайылбыр домаа.	1	27.02		Пар35 М-75	
47	Тайылбыр домактарының янзылары.	1	01.03		Пар35 М-75	
48	Тайылбыр домактарның янзылары.	1	06.03		Пар28-35 М-76	
49	ЧС. Хыналда ажыл. (Тайылбыр домактарның янзылары)	1	13.03		Пар28-35	
50	Частырыглар-биле ажыл. Хөй тайылбыр домактарлыг чагырышкан нарын домактар.	1	15.03		Орфографтыг , пунктуастыг дурумнерни катаптаар	
51	ЧС. Диктант «Бүгү күштү фронтуга».	1	20.03		Пар36 Мергежилге 77	
52	Частырыглар-биле ажыл. ЧС. Кыска эдертиг.	1	22.03		П.36. М-79 (схема тург.)	
53	Хөй тайылбыр домактарлыг чагырышкан нарын домактар.	1	03.04		М-80	
54	Хөй тайылбыр домактарлыг чагырышкан нарын домактар.	1	05.04		ЧНД ушта б/р т.чогаал «М	

					оттуктан»	
55	Нарын домактарга бүдүн чартык сек, ийи сек болгаш тире.	1	10.04		Пар37 М-83	
56	Нарын домактарга бижик демдектерин салырынга катаптаашкын.	1	12.04		Пар37.38.39 М-85	
57	Нарын домактарга бижик демдектерин салырынга катаптаашкын.	1	17.04		Пар37-39 М-88.89	
58	Нарын домактарга катаптаашкын. ЧС. Эдертиг «Игилчи Кижиг»	1	19.04		Сөзүглел -биле ажыл	
59	Тускайлаан кежигүннер.	1	24.04		Домак сайгарылг.	
60	Диалог, монолог , цитатаның шын бижилгези	1	26.04		Сөзүглел-биле ажыл. Домак сайгарылг.	
61	ЧТК болгаш оларга бижик демдектери.	1	03.05		Пар7.8 М-90	
62	Домактын долу синтаксистиг сайгарылгазы.	1	08.05		Пар7.8 М-91	
63	Домактарга бижик демдектерин салыры. СК, бөдүүн домак.	1	10.05		Пар15.16.17 М-94	
64	Тайбылбыр домактарның янзылары.	1	15.05		Пар20-21.22 М-98	
65	ЧС. Хыналда ажыл.(Катаптаашкын)	1	17.05		Сөзүглел- биле ажыл	
66	ЧС. Частырыглар- биле ажыл	1	22.05		Сөзүглелден ушта бижилгелер	
67	Сөс тургузуунга сайгарылга. Домакка бижик демдектери.	1	24.05		М-100	
68	Хыналда диктант.Түннел кичээл. Чайгы онаалгалар.	1	29.05		Өөрөнгөн чүүлдерин катаптаар	

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Республики Тыва
«Управление образования» администрации городского округа г.Ак-Довурак
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение средняя
общеобразовательная школа № 3 г. Ак-Довурака

РАССМОТРЕНО
Методическим
объединением учителей
английского и родного
языка и литературы
Кара-Сал С.Г.
/Кара-Сал С.Г./
Протокол № 1 от «24»
августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО
Заместителем
директора по УВР
Сариглар Ч.Б.
/Сариглар Ч.Б./
Протокол № 4 от «25»
августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО
Директором МБОУ
СОШ № 3
Хомушка М.Б.
/Хомушка М.Б./
Приказ 193/1 от «26»
августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родная (тувинская) литература»

для обучающихся 8 класса

на 2023-2024 учебный год

Ак-Довурак 2023

Тайылбыр бижик

Бо ажилчын программаны Республиканың Ак-Довурак хоорайның үш дугаар муниципалдыг бюджеттиг ниити билиг ортумак школазынга 5-11 класстарга тыва аас чогаалы болгаш литература, ниити өөредилге черлериниң 5-11 класстарынга чижек программазынга даянып кылган Е.Т. Чамзырын, М.А.Күжүгет, Л.Х.Ооржак – Кызыл: Национал школа хөгжүдөр институт, 2012. – 103 а.

Программаны 8-ки класска ниитизи-биле 68 (неделяда – 2 шак) шакка тургускан.

Бо программага М.А. Күжүгет, Л.Х. Ооржак. Тыва чогаал. 8 класс. Ниити өөредилге черлеринге номчулга ному – Кызыл: Национал школа хөгжүдөр институт, 2022. – 304 а., өөредилге номун кичээлдерде ажыглап турар бис.

Школага тыва аас чогаалы болгаш литератураны өөредириниң сорулгалары

Өөредиглиг:

-чогаал сөзүглелиниң тургузуун, уран-чеченин, ооң дылының онзагай талаларын, идея-тематиктиг утказын, композициязын ханы сайгартып;

-чогаал теориязының эге билиглеринге даянып, чечен чогаалдың аймаан, жанрын, хевирин, ооң бижиттинген төөгүзүн ылгап;

-чечен чогаалдың онзагайын уран чүүлдүң өске хевирлери-биле деңнеп, орус болгаш өске-даа чоннарның литературазында тыва чогаалдарның идея-тематиказы-биле хөөннөш уткалыг чогаалдарны деңнеп;

-чогаал сайгарарынга ажыглаар янзы-бүрү медээ-сүмелерни (Интернет четкизи, словарьлар, библиографтыг справочниктер, энциклопедиялар) ажыглап сайгарарын өөредир.

Сайзырадыр:

-уругларның амыдыралче бот-тускайлаң медегерлиг көрүжүн хевирлеп, чогаадыкчы арга-шинээн;

-аас болгаш бижимел чугааны делгеренгей, утказынга дүүштүр шын ажыглап, сайгарарын сайзырадыр.

Кижизидилгелиг:

-сагыш-сеткили байлак, мөзү-бүдүжү чаагай, эптиг-чөптүг;

-кижилерге, төрөөн черинге, бойдузунга ынак, хумагалыг; хамааты бот-медерели бедик; ада-чурт төөгүзүн үнелеп билир;

-номчулгага сонuurгалдыг, чогаадыкчы ёзу-биле боданып, бодунуң туружун амыдыралдың кандыг-даа байдалдарында камгалап билир кижини кижизидер.

5-11 класстарга тыва аас чогаалы болгаш литература эртемнериниң утказы болгаш тургузуу.

Чечен чогаал кижиниң сагыш-сеткилиниң хөй янзы талаларын эскерип шинчилээринге, амыдыралды үнелээринге, долгандыр турар бойдушка хумагалыг болурунга өөредир. Ынчангаш литература, уран чүүлдүң өске-даа

хевирлери дег, уругларның мөзү-бүдүжүн хевирлээринге болгаш эстетиктиг көрүжүн быжыглаарыңга салдарлыг.

8-ки класска өөреникчилерниң номчулга культуразын улам бедидип, чогаадыкчы арга-шинээн сайзырадыр үези: долгандыр турар амыдыралды эскерип, ону ханы сайгарып, чогаалчыларның намдарындан төөгү ужур-уткалыг арыннарын өөренип, чогаалдарның утказын делгем сайгарып өөрөдир. Программаның кол өзээнге элээди уругларның назы-харыңга дүүштүр проблемалар көдүргөн мөзү-бүдүш, этика темаларыңга бижээн чогаалдар турар. Чечен чогаалга кижини, ооң иштики делегейин чуруурунун аргаларын көргүскөн чогаал теориязының айтырыгларын өөренир. Сөзүглелди бот-угланыышкынныг сайгарар, чогаалдарны сөстүң уран чүүлүнүң онзагай хевири кылдыр үнелеп билирин чедип алыр.

Тыва чогаал эртемин өөрөдириниң түңнелдери

Өөрөдилгениң *бот-тускайлаң түңнелдери* өөреникчиниң бодунун үзел-бодалын бот-тодарадып, бот-сайзырадып, бот-углап билиринче, өөрөдириниң чугулазын, чаа билиглер шиңгээдип алырын медреселдии-биле угаап билиринче, хөй чоннарның аразыңга хууда болгаш хамааты туружун быжыглап, амыдыралчы планнарын тургузуп, ону боттандыраарыңча угланган болур.

Предметтиг түңнелдер кижиниң ажыл-херээниң дараазында байдалдарыңча: эртемниң спецификазын медресеп билип алырыңча, чаа билиглерни чедип алырының янзы-бүрү аргаларын ажыглап шиңгээдиринче, теориялыг билиглерни амыдырал-биле холбап өөрөдиринче, эстетиктиг көрүштү хевирлээринче угланган болур.

Метапредметтиг түңнелдер өөреникчилерге чогаал эртемин өске эртемнерниң теория-практиктиг билиглери-биле чергелештир өөрөдиринче, өөрөдириниң бот-тускайлаң, коммуникативтиг (харылзаа тудуп, чугаалажып билириниң), регулятивтиг (бот-угланыышкынныг), чаа билиг алырының аргаларын шиңгээттиреринче угланган болур.

8 класстың өөреникчилериниң кол-кол мергежилдери болгаш чаңчыгар чүүлдери

8-ки классты доозуп тура, өөреникчилерниң **билир ужурлуг** чүүлдери:

- чогаалдың бижиттинген үези-биле харылзаазын тодарадып билир;
- чечен чогаалдың темазын, идеязын, сюжедин, композициязын тодарадып шыдаар;
- чогаалда көдүргөн проблеманы тодарадып билир;
- документалдыг чогаалдарның онзагай талаларын ылгап билир;
- чогаалдарның бүгү аймактарын болгаш хевирлерин аянныг номчуур;
- чогаал сөзүглелиниң планын тургузуп билир, ону ёзугаар аас-биле азы бижимел-биле үнелеп берип шыдаар;
- чогаалдың аймактарының жанр хевирлериниң ылгавырлыг талаларын илередип билир;
- дылдың уран чурумалдыг аргаларын тодарадып, оларның чогаалга ужур-дузазын тайылбырлап билир;

-номчаан номунга, көргөн кинозунга, шиизинге аас-биле азы бижимел-биле үнелел берип шыдаар;

-чогаалдың уран-чечен онзагайын барымдаалап долу сайгарылгазын кылып билир;

-литературлуг терминер словарьларын, энциклопедияларны ажыглап билир;

-чогаалдарга хамаарыштыр литература-сайгарылгалыг ажылдарны билир, оларны аас-биле харыыларга азы бижимел ажылдарга ажыглап билир;

-өөренген чогаалын бот-тускайлаң үнелээрде, литература төөгүзүнүн барымдааларын база литература теориязын ажыглап билир;

-өөренген чогаалдарынга даянып, чараш мөзү-бүдүштүг, бедик культуралыг болур.

8-ки класска «Тыва чогаал» эртемни өөрөнгенин предметтиг түңнелдери

– чогаалдың бижиттинген үези-биле харылзаазын тодарадып билир,

– чечен чогаалдың темазын, идеязын, сюжедин, композициязын тодарадып шыдаар; – чогаалда көдүргөн проблеманы тодарадып билир;

– документалдыг чогаалдарның онзагай талаларын ылгап билир;

– чогаалдарның бүгү аймактарын болгаш хевирлерин ылгап билир;

– чогаал сөзүглелинң планын тургузуп билир, ону езугаар аасбиле азы бижимел-биле үнелел берип шыдаар;

– чогаалдың аймактарының жанр-хевирлеринң ылгавырлыг талаларын ужур-дузазын тайылбырлап билир;

– номчаан номунга, көргөн кинозунга, шиизинге аас-биле азы бижимел-биле үнелел берип шыдаар;

– чогаалдың уран-чечен онзагайын барымдаалап долу сайгарылгазын кылып билир;

– литературлуг терминер словарьларын, энциклопедияларны ажыглап билир;

– чогаалдарга хамаарыштыр литература-сайгарылгалыг ажылдарны билир, оларны аас-биле харыыларга азы бижимел ажылдарга ажыглап билир;

– өөрөнгөн чогаалын бот-тускайлаң үнелээрде, литература төөгүзүнүн барымдааларын база литература теориязын ажыглап билир.

8-ки класстың өөреникчилеринң шингээдип алыр кол-кол мергежилдери болгаш чаңчылдары нарыыдаар. 8-ки класска тыва чогаалга кичээнгейни дараазында чүүлдерже углаары чугула: чогаал маадыры – омур-хевир, литератураның темазы, чогаалда көдүргөн проблема.

I. Тыва чогаал эртемнин утказы (ооредилгени организаастарынын аргалары болгаш кичээлдернин хевирлери)

Өөрөдигениң «Филология» кезээнде төрөөн чогаал болгаш төрөөн дыл эртемнери сырый холбаалыг, ынчангаш төрөөн (тыва) чогаалды ниити

өөредилге черлеринге өөредириниң айтырыглары дыл эртемниниң сорулгаларын боттандыра ажилдар-биле сырый харылзаалыг.

Сөстүң, сөс каттыжыышкыннарының, домак, аян сөзү, үн бүрүзүңге бижик демдектериниң салдынганы номчукчунуң кичээнгейинге турар. Уругларның аас болгаш бижимел чугаазын байыдары, байдалга дүүштүр чугаа культуразын сагыыры, харылзажылганың шын, чогумчалыг талаларын ажыглап билири, арга-мергежилдерни шиңгээттирери – чогаал болгаш дыл кичээлдериниң харылзашкак үндезин сорулгалары болур.

II. Эртемни өөренигиниң предметтиг түңнелдери

8-ки класстың өөреникчилериниң кол-кол мергежилдери болгаш чаңчылдары 8-ки класска тыва чогаалга кичээнгейни дараазында чүүлдерге углаары чугула: үе – чогаалчы – чогаал – номчукчу.

8-ки классты доозуп тургаш, өөреникчилерниң билир ужурлуг чүүлдери:

- тыва литератураның сайзырап келгениниң үе-чадаларын билир;
- өөреник чогаалының бижиттинген үези-биле харылзаазын билир, оларны литературлуг агымнар-биле чергелештир көөр, литературатөөгүлүг байдалды ниитилелдин амыдыралы болгаш культуразы-биле чергелештир көөр;
- чогаалдың этиктиг болгаш эстетиктиг шынарларын тодарадып билир;
- чогаалдың этиктиг, философтуг, социал-төөгүлүг проблематиказын тодарадып билир;
- аңгы-аңгы жанрның чогаалдарын утка-шынар талазы-биле ылгап билир;
- чогаалдың уран-чечен онзагайын барымдаалап долу сайгарылгазын кылыр;
- өөреник чогаалын бот тускайлаң үнелээрде, литература төөгүзүнүн барымдааларын база литература теориязының айтырыгларын ажыглап билир;
- чогаалды аянның номчуп билир (номдан база шээжи-биле);
- аңгы-аңгы жанр-хевирлерниң чогаалдарына шын делгеренгей харыыны тургузуп, сөзүглелдин утказын чугаалаарының бүгү аргаларын билир;
- бижимел ажилдарның бүгү хевирлерин күүседир, чогаалдыгларның янзы-бүрү хевирлерин бижип билир;
- словарьлар, энциклопедиялар болгаш янзы-бүрү немелде материалдар-биле ажилдап билир.

III. Тыва чогаал эртемниниң утказы (өөредилгени организаастаарынын аргалары болгаш кичээлдернин хевирлери)

Өөөредилгениң «Филология» кезээнде төрөөн чогаал болгаш төрөөн дыл эртемнери сырый холбаалыг, ынчангаш төрөөн (тыва) чогаалды ниити өөөредилге черлеринге өөөредириниң айтырыглары дыл эртемниниң сорулгаларын боттандыра ажилдар-биле сырый харылзаалыг.

Сөстүң, сөс каттыжыышкыннарының, домак, аян сөзү, үн бүрүзүңге бижик демдектериниң салдынганы номчукчунуң кичээнгейинге турар. Уругларның аас болгаш бижимел чугаазын байыдары, байдалга дүүштүр

чугаа культуразын сагыры, харылзажылганың шын, чогумчалыг талаларын ажыглап билири, арга-мергежилдерни шингээттирери – чогаал болгаш дыл кичээлдериниң харылзашкак үндезин сорулгалары болур.

Чогаал кичээлдеринге чечен чогаал дылының уран чечен аргаларын ханы сайгарып өөренир ажыл-чорудулга төрөөн дылының чаражын, онзагайын эскерип, сөстөрни шын, чөптүг ажыглаарынга уругларны кижизидер.

Шээжилээр чогаалдар

Шүлүк чогаалындан: С.А.Сарыг-оол «Саны-Мөге» (үзүндү),

С.Б.Пюрбю «Чечек» (үзүндү), «Кызыл кош», «Хайыракан»,

В.Л.Эренчин «Дөнен-Шилгим», «Кадарчы уруг»,

В.С.Серен-оол «Өгже чалалга»,

М.К.Өлчей-оол «Үш чүве кара», «Үш чүве дошкун», «Үш чүве дудуу» (шилилге-биле),

А.А.Даржай «Тыва дылым»,

Э.Б.Мижит «Сүбедей» (үзүндү).

Проза чогаалындан: С.А.Сарыг-оол «Белек» (үзүндү), Е.Т.Танова «Кара-Бай» (үзүндү).

Шии чогаалындан: В. Ш. Көк-оол «Хайыраан бот» (монолог)

Календарь-тематиктиг планнаашкын. 8 класс. Тыва чогаал

№	Кичээлдин темазы	Шак	Ай, хуну		Капсырылга
			план-биле	факт	
1	Чогаал дугайында сөс	1	06.09		
2-4	Сарыг-оол С. А. «Улуг-Хемим»	3	08.09 13.09 15.09		
5	Чогаал теориязы: шүлүглел	1	20.09		
6-7	Кюнзегеш Ю. Ш. «Дыг»	2	22.09 27.09		
8-9	Кюнзегеш Ю.Ш. «Чөөн чүктүң кижизи мен»	2	29.09 04.10		
10	Доржу М. Б. «Даг эзири»	1	06.10		
11-12	Сүрүң-оол С. С. «Ырла, Хемчик»	2	11.10 13.10		
13	Кенин-Лопсан М.Б. «Хүттүң ужары»	1	18.10		
14-15	Кудажы К-Э. К. «Таңды кежии»	2	20.10 25.10		
16	Чогаадыг «Төрээн черим, чонум – бистин өгбелеривис».	1	27.10		
17	Кудажы К-Э. К. «Таңды кежии»	1	08.11		
18-19	Байсалова З. С. «Тайга ээзи»	2	10.11 15.11		
20	Намзырай З. А. «Дуруяалыг-Шөл»	1	17.11		
21-23	Кудажы К-Э. К. «Тараа»	3	22.11 24.11 29.11		
24	Ч/с. Чогаадыг «Тараа – амыдыралдын унер дозу».	1	06.12		
25	Неверов А. С. «Аъштыг-чемниг Ташкент хоорай» (6-гы класстан уланчызы)	1	08.12		
26-27	А.Үержаа «Ажыл»	2	13.12 15.12		
28	Кудажы К-Э. К. «Кымыскаяктар»	1	20.12		
29	Көк-оол В. Ш. «Самбажык»	1	22.12		
30	Ч/с. Чогаадыг «Алдан-маадырлар –	1	27.12		

	бистин хосталгага ынак огбелеривис».				
31-34	Көк-оол В. Ш. «Самбажык»	4	29.12 10.01 12.01 17.01		
35-36	Сарыг-оол С.А. «Чечен биле Белекмаа»	2	19.01 24.01		
37	Чогаал теориязы. Шии дугайында билиг	1	26.01		
38	Шиллер Ф. И. « <i>Кара сагыш болгаш ынакшыл</i> »	1	31.01		
39-40	А.Үержаа «Үш чүс харлыг кырган кускуннуң чагыы»	2	02.02 07.02		
41-42	Өлчей-оол М. К. «Төлевир»	2	09.02 14.02		
43	Эдертиг	1	16.02		
44-46	М. Б. Ховалыг «Ыдыктаан тук» Чогаал теориязы. Барымдаалыг чогаалдар	3	21.02 28.02 01.03		
47-48	Дики Церинг «Мээң оглум Далай-лама»	2	06.03 08.03		
49	Сарыг-оол С.А. «Херээжен»	1	13.03		
50	Сарыг-оол С. А. «Авамның ынак оглу»	1	15.03		
51	Пушкин А.С. « <i>Тураскаал</i> »	1	20.03		
52	Чогаадыг	1	22.03		
53-55	Танова Е.Т. «Иениң салым-хуузу» (тоожудан үзүндү)	3	03.04 05.04 10.04		
56	Даржай А.А. «Авамга чечээм» Боодал сонет	1	12.04		
57-58	Дуюнгар М. М. «Авамның тону»	2	17.04 19.04		
59	Намзырай З. А. «Авам мени манап орап»	1	24.04		
60	Эдертиг	1	26.04		
61-65	Куулар Ч.Ч. «Шораан»	5	01.05 03.05 08.05 10.05 15.05		

66	Чамбян К. Д. «Ханы дазыл»	1	17.05		
67	Ховалыг А. Х-О. «Үш үне»	1	22.05		
68	Ч/с. Чогаадыг «Шораан – быжыг туруштуг маадыр».	1	24.05		

Пронумеровано _____ стр

Пронумеровано _____ стр

Директор школи Хомушкі М.Б.

20.11	1	20.11	1	20.11	1
20.12	1	20.12	1	20.12	1
20.13	1	20.13	1	20.13	1